

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**METODIČKA OBILJEŽJA UPOZNAVANJA DJECE SA
OKOLINOM I DRUŠTVENOM SREDINOM U VRTIĆIMA
REPUBLIKE SRPSKE**

Master rad

Mentor:

dr Aleksandra Šindić Radić

Kandidat:

Nataša Mladenović

Banja Luka, 2023. god.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S
FAMILIARITY WITH THE ENVIRONMENT AND THE
SOCIAL ENVIRONMENT IN THE KINDERGARTEN OF THE
REPUBLIC OF SRPSKA**

Master thesis

Supervisor:

dr Aleksandra Šindić Radić

Candidate:

Nataša Mladenović

Banja Luka, 2023.

PODACI O MASTER TEZI

Mentor: Prof. dr. Aleksandra Šindić Radić, redovni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, Studijski program predškolskog vaspitanja

Naslov master rada: METODIČKA OBILJEŽJA UPOZNAVANJA DJECE SA OKOLINOM I DRUŠTVENOM SREDINOM U VRTIĆIMA REPUBLIKE SRPSKE

REZIME

Od trenutka kad dijete počne upoznavati, proučavati i shvatati svijet oko sebe stiče i zainteresovanost za okolinu i društvenu sredinu. Tokom ranog perioda dijete još od roditelja uči o svom životnom okruženju, a zatim i kroz predškolsko vaspitanje i obrazovanje. Djeca sa velikom radoznalošću posmatraju šta se događa u njihovom okruženju, a što su njihovi susreti sa sredinom raznovrsniji, emocionalno snažniji, neposredniji, to će za rezultat imati bogatiji i raznovrsniji njihov fizički i duhovni razvoj.

U radu su predstavljeni i analizirani rezultati teorijskog proučavanja osnovnih relevantnih pojmova o metodici upoznavanja okoline i životne sredine, kao i empirijski rezultati kvantitativnog pristupa istraživanja, gdje je bilo uključeno ukupno 80 vaspitača iz 8 predškolskih ustanova. Cilj rada jeste da se na osnovu vaspitačke procjene temeljnije utvrdi zastupljenost metodičkih obilježja upoznavanja okoline i društvene sredine u vrtićima u Republici Srpskoj. Radi prikupljanja kvantitativnih podataka korištena je samostalno konstruisana anketa sa petostepenom skalom Likertovog tipa izuzetne pouzdanosti.

Rezultati istraživanja ukazuju na zastupljenost različitih obilježja metodičkog pristupa upoznavanju okoline i društvene sredine i mogu uticati na unaprjeđenje i oblikovanje konkretnih aktivnosti vezanih za upoznavanja okoline i društvene sredine u predškolskim ustanovama. Upoznavanje okoline i životne sredine otvara mogućnost vaspitačima da djecu upoznaju s novim sadržajima i izazovima.

Ključne riječi: okolina, životna sredina, metodika rada upoznavanja okoline i životne sredine u vrtićima Republike Srpske

Naučna oblast: Društvene nauke

Naučno polje: Pedagoške nauke

Klasifikaciona oznaka: S270

Tip odabrane licence Kreativne zajednice (Creative Commons): 3

MASTER THESIS DATA

Mentor: Prof. dr. Aleksandra Šindić Radić, full professor, The University of Banjaluka, The Faculty of Philosophy, Study program of preschool education

Title of master thesis: METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF GETTING TO KNOW CHILDREN WITH THE ENVIRONMENT AND THE SOCIAL ENVIRONMENT IN KINDERGARTEN OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

ABSTRACT

From the moment a child begins to meet, study and understand the world around him, he acquires an interest in the environment and social environment. During the early period, the child learns about his living environment from his parents, and then through preschool education and education. Children observe with great curiosity what is happening in their environment, and the more diverse, emotionally powerful, and direct their encounters with the environment are, the richer and more varied their physical and spiritual development will be as a result.

The paper presents and analyzes the results of the theoretical study of the basic relevant terms on the method of learning about the environment and the environment, as well as the empirical results of the quantitative research approach, where a total of 80 educators from 8 preschool institutions were involved. The aim of the work is to establish more thoroughly the representation of methodical characteristics of getting to know the environment and the social environment in kindergartens in the Republic of Srpska based on the educational assessment. In order to collect quantitative data, an independently constructed survey with a five-point Likert-type scale of exceptional reliability was used.

The results of the research indicate the presence of various features of the methodical approach to learning about the environment and social environment and can influence the improvement and shaping of specific activities related to learning about the environment and social environment in preschool institutions. Getting to know the environment opens up the opportunity for educators to introduce children to new content and challenges.

Key words: environment, living environment, work methodology of getting to know the environment and life, environments in the kindergartens of the Republic of Srpska

Science field: Social science

Scientific field: Pedagogical science

Classification code: S270

Type selected license Creative community: 3

SADRŽAJ

UVOD.....	9
1. TEORIJSKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU	10
1.1. Metodika upoznavanja okoline i društvene sredine kao naučno-nastavna disciplina ...	10
1.2. Sadržaji o okolini i društvenoj sredini za predškolce	11
1.2.1. Interesovanje djeteta za životinjski i biljni svijet	12
1.2.2. Upoznavanje sa sadržajima o neživoj prirodi, prirodnim pojavama i zakonitostima	14
1.2.3. Ekologija u vrtiću	15
1.2.4. Elementarna saznanja o čovjeku	16
1.2.5. Upoznavanje djece sa društvenom sredinom.....	17
1.3. Centri za upoznavanje okoline i društvene sredine	19
1.4. Vrste aktivnosti za upoznavanje okoline i društvene sredine.....	22
1.5. Vaspitno-obrazovne metode za upoznavanje okoline i društvene sredine.....	24
1.6. Oblici rada	27
1.7. Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja i upoznavanje okoline i društvene sredine.....	29
2. OSVRT NA DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA	31
3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	33
3.1. Varijable	33
3.2. Problem i predmet istraživanja	33
3.3. Značaj istraživanja	34
3.4. Cilj i zadaci istraživanja	35
3.5. Hipoteze istraživanja.....	36
3.6. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	36
3.6.1. Metode istraživanja	37
3.6.2. Tehnike anketiranja i skaliranja	37

3.6.3. Instrument istraživanja - anketni upitnik	38
3.7. Uzorak istraživanja	39
3.8. Organizacija i tok istraživanja	43
3.9. Očekivani rezultati.....	44
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	45
4.1. Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja.....	55
ZAKLJUČAK	56
LITERATURA.....	58
PRILOG	60

UVOD

Dolaskom na svijet dijete je upućeno na prirodnu sredinu koja ga okružuje. U prvim godinama života, djeca upoznaju okolinu i društvenu sredinu spontano, stičući sopstvena iskustva, na osnovu kojih grade predstave i formiraju pojmove o svijetu koji ih okružuje. Takođe, vaspitanje i obrazovanje u ranom djetinjstvu igra bitnu ulogu u tom procesu. Djeca uče postavljajući pitanja i istražujući svijet oko sebe. Koristeći različite pristupe i vaspitno-obrazovne metode i sredstva u radu sa djecom, primjetila sam da su djeca veoma zainteresovana za učenje o biljkama, životinjama, za neživu prirodu i prirodne pojave uopšte.

Djeca se u predškolskoj ustanovi razvijaju i uče kroz sopstvenu aktivnost u kontaktima sa neposrednom stvarnošću uz pomoć i usmjeravanje nas vaspitača. U radu sa djecom sam zapazila da je osnovna emocija koja nastaje u interakciji djeteta i svijeta koji ga okružuje kod djece radoznalost. Ona se u vrtiću putem aktivnog učenja o društvenoj i životnoj sredini podstiče i razvija. Aktivnosti koje radimo sa djecom usaglašene su sa uzrasnim mogućnostima djece. Takođe sam uočila da predškolska djeca najbolje uče i upoznaju okolinu u interakciji sa njom. Na taj način, stiču nova iskustva koja imaju odlučujuću ulogu u formiranju njegovih životnih stavova, vrijednosti, obrazaca ponašanja i uopšte realizacije sopstvenog identiteta. Osim sticanja znanja o okolini, interakcija im omogućava da bolje upoznaju sebe, istovremeno razvijajući svoje fizičke i psihičke funkcije. Interakcijom sa okolinom i ljudima u njoj dijete upoznaje sve ono što ga okružuje, uključuje se u realni svijet i ostvaruje sopstveni identitet.

U radu sa djecom može se primijetiti da djeci nedostaje dodir sa prirodom u svakodnevnom životu. Priroda podstiče dijete da svakodnevno bogati svoja saznanja i iskustva, da istražuje, otkriva, razvija svoje mišljenje, vještine i umjeća. Osobine predmeta i pojava u svojoj okolini djeca bi trebalo da upoznaju sopstvenom aktivnošću - posmatranjem, poređenjem, praktičnim radnjama, isprobavanjem i provjeravanjem pretpostavki, funkcionalnim i konstruktivnim igrama, itd. Djeca najviše vole aktivnosti na otvorenom, kao što su igre u prirodi.

1. TEORIJSKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU

1.1. Metodika upoznavanja okoline i društvene sredine kao naučno-nastavna disciplina

Metodika upoznavanja okoline je relativno mlada, samostalna naučna disciplina koja po predmetu proučavanja spada u grupu pedagoških nauka, jer se bavi, prije svega, pedagoškim pitanjima (Grujičić, 2011). Metodika upoznavanja okoline se bavi zakonitostima vaspitanja i obrazovanja putem prirodne i društvene sredine u predškolskim ustanovama (Grujičić, 2011). Iako je metodika upoznavanja okoline mlada metodička disciplina, uočava se njen istorijski razvoj. Tako je već u XVI vijeku češki pedagog Jan Amos Komenski u svojoj „Materinskoj školi” pisao o značaju okoline u vaspitanju predškolske djece. Svojim savjetima upućivao je majke, koje je smatrao prvim vaspitačicama, kako da upoznaju djecu sa neposrednom okolinom. U XVIII vijeku veliki francuski mislilac Žan Žak Ruso ukazivao je na značaj empirije i čulnog spoznavanja neposredne okoline. Ruski pedagog Ušinski u XIX vijeku prvo je razradio zahtjeve vaspitanja u porodici kao osnovnoj ćeliji društva, ali i u predškolskim ustanovama. Ističe veliki značaj boravka djece u prirodi i ukazuje da priroda utiče, kako na dječiji um, tako i na estetski razvoj. Poznata je njegova izreka koja glasi: *Priroda je jedan od najmoćnijih faktora u razvoju čovjeka. Jadno je ono dijete koje je odraslo, a da nije otkinulo ni jedan poljski cvijet, koje se nije slobodno igralo na zelenoj travi* (Grujičić, 2011, prema Ushinsky, 1974).

Metodika upoznavanja okoline i društvene sredine, prateći saznanja drugih naučnih disciplina (metodike predškolskog vaspitanja i obrazovanja, predškolske pedagogije, različitih prirodnih i društvenih nauka), naučno provjerenih i uopštenih iskustava i ostvarenja najboljih vaspitača, realizujući samostalna istraživanja putem kojih dolazi do vlastitih saznanja, izgrađuje svoju teorijsku osnovu. *Nema nikakvog naučnog opravdanja da se metodika kao specifična disciplina ne svrstava u naučno područje pedagogije kao nauke, čiji je predmet vaspitanje i obrazovanje* (Spasojević, 2013, str. 10), što je slučaj i sa posebnim metodikama koje iz nje izrastaju. Dakle, metodika upoznavanja okoline ima i teorijski i praktični značaj, što omogućava da se pedagoški rad s predškolarcima podiže na viši nivo kroz primjenu postojećih teorijskih znanja i praktičnih iskustava o djetetu i okolini.

Pod opštim teorijskim pitanjima metodike upoznavanja okoline i društvene sredine podrazumjevaju se njeno pojmovno određenje, predmet, cilj, zadaci, značaj i mjesto u sistemu drugih pedagoških disciplina, odnos prema drugim nepedagoškim i graničnim naukama i naučnim disciplinama, te multidisciplinarnost metodike. To su epistemološke odrednice metodike i odrednice metodike kao nastavne discipline (Šindić, 2018). U Pedagoškom rječniku metodika je definisana kao pedagoška disciplina koja se bavi zadacima i organizacijom vaspitno-obrazovnog rada u okviru pojedinih nastavnih predmeta (Pedagoški rječnik 1, 1967, str. 560). U ovakvim i sličnim definicijama koje su bile dominantne u bliskoj prošlosti, očigledno je zanemarena metodika vaspitno-obrazovnog rada sa predškolicima s obzirom da u vrtiću nemamo nastavne i predmetne nego vaspitno-obrazovne oblasti (Šindić, 2018).

Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog uzrasta definiše se kao pedagoška disciplina koja se bavi zadacima i organizacijom vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama u okviru pojedinih vaspitno-obrazovnih oblasti. Razlike u definisanju školske i predškolske metodike moraju biti uočljive, jer se ove dvije metodike nikako ne smiju poistovijećivati. Dakle, metodika upoznavanja okoline i društvene sredine se ne smije poistovijetiti sa metodikom predmeta prirodnih i društvenih nauka u školi (prirode i društva, biologije, geografije, istorije, fizike, hemije), jer ona polazi od bitnih pretpostavki ranog učenja, koje potiču od razvojnih karakteristika male djece. Razlike vaspitanja i obrazovanja na predškolskom uzrastu su i kvantitativnog i kvalitativnog karaktera (Šindić, 2018).

1.2. Sadržaji o okolini i društvenoj sredini za predškolce

Glavno pitanje koje su ljudi postavljali nije da li dijete na predškolskom uzrastu treba da upozna okolinu, već kakvu okolinu i na koji način dijete treba da upozna. U prvom slučaju u pitanju su sadržaji koje djeca treba da upoznaju, dakle, kakvi oni trebaju biti. Trebali bi biti bliski djeci, u skladu sa njihovim intelektualnim, socijalnim i drugim sposobnostima, u skladu sa njihovim iskustvom, interesima i sl. Što se tiče drugog pitanja, odnosno načina upoznavanja okoline, ono se odnosi na primjenu metoda i sredstva vaspitno-obrazovnog rada. Dijete na predškolskom uzrastu sebe i svijet oko sebe spoznaje u prvom redu emocijama, a ne kognicijom. Zato bih naglasila da je efikasnost svih metoda i sredstava pri radu sa djecom

uslovljena odnosom djetete-vaspitač, koji treba biti topao, blizak - da se zadovolji ta dječija potreba (a ne želja) i da posjeduje kvalitetu dosljednosti u ophođenju.

Za usvajanje ovih sadržaja i upotrebu metoda i sredstava ne mogu se propisati strogo određeni planovi i programi kao u osnovnoj školi. U našem programu RS - Program za predškolsko vaspitanje i obrazovanje RS, vidimo da se ovi sadržaji usvajaju kroz usvajanje različitih ishoda, u prvom redu intelektualnih i to ishoda otkrivačko - pronalazačko - saznavnih aktivnosti.

Kod upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom, vaspitač mora da prepozna koji su to sve sadržaji o okolini bitni, zanimljivi, primjereni i potrebni djeci predškolskog uzrasta. Bitno je da se uzme u obzir empirijska priroda učenja djeteta predškolskog uzrasta, te su najpogodniji sadržaji koje djetete može samo da otkrije, da spozna i razumije, te je princip očiglednosti veoma značajan pri izboru sadržaja s kojim će vaspitač upoznavati djetete. Sadržaji iz okoline i društvene sredine s kojima se djetete predškolskog uzrasta upoznaje su:

- a) životinjski i biljni svijet,
- b) neživa priroda i prirodne pojave i zakonitosti,
- c) ekologija,
- d) elementarna saznanja o čovjeku,
- e) elementarna saznanja o društvenoj sredini.

1.2.1. Interesovanje djeteta za životinjski i biljni svijet

Kod upoznavanja djece sa životinjama i biljkama moramo krenuti od znanja da je u savremenom životu u gradovima sve manje prilika i situacija za sticanjem spontanog i neposrednog iskustva o živom svijetu. U doba digitalnih tehnologija, brzog tempa života, modernih građevina, asfaltiranih puteva, popločanih dječjih igrališta i ostalih povoljnosti koje donosi savremeno doba, druženja u prirodi i sa prirodom postaju rijetkost. Učenje djece predškolskog uzrasta je prvenstveno čulne i emocionalne prirode, pa tek onda kognitivne. Djeca veoma brzo uspostavljaju emotivan odnos sa živim svijetom, posebno životinjama. Životinje su djeci mnogo interesantnije od biljaka, jer su dinamičnije, raznovrsne po spoljnom izgledu, načinu kretanja i življenja. Poželjno je da djecu upoznajemo sa životinjama, tako što ćemo da ih donesemo u vrtić i smjestimo u vivarijum ili posjetimo zoo vrt, seosko domaćinstvo, šumu, veterinarsku stanicu, prodavnicu kućnih ljubimaca i sl. Potrebno je da je

vaspitač prisutan uz dijete, jer se može nehotice desiti da dijete povrijedi životinju, zbog nedostatka iskustva. Potrebno je da se djeca podučavaju i upoznaju o sigurnom kontaktu sa životinjama (ne dirati nepoznate životinje, ne držati ih i čikati) (Бераксы, Комаровой и Васиной, 2015). Djecu učimo da se brinu o životinjama, hrane ih i kroz te aktivnosti omogućava se otkrivanje svijeta životinja, sticanje dodatnog iskustva, formiranje navika, bogaćenje dječije emocionalnosti i podsticaj za ekološko osnaživanje. Djeca kroz upoznavanje životinja stiču nova iskustva, formiraju navike, bogate emocionalnost, te im se tako podstiče ekološko osnaživanje. Kroz aktivnosti sa životinjama prisutne su emocije, kao što su ljubav, pažnja, strah, maženje. Najčešće se djeca boje nepoznatog, pa problem nastaje sam od sebe, ako djeca imaju priliku da prikupe više pozitivnih iskustava i utisaka o životinjama, koje su izvor neadekvatnih osjećanja. To se odnosi posebno na insekte, sitne sisare, gmizavce, vodozemce, krupne domaće životinje sa kojima rijetko dolaze u kontakt (Kamenov, 2004).

Kod životinja djeca zapažaju karakteristike živih bića (kreću se, jedu, spavaju), sa biljkama je situacija teža (ne kreću se, nemaju oči, usta) (Bradić i Diklić, 1980, str. 37). Djeca predškolskog uzrasta imaju priliku da steknu iskustva o biljnom svijetu na pijaci, u prodavnicama voća i povrća, ali i u vrtiću. Centri za učenje mogu biti osmišljeni tako da omoguće djeci da dođu u kontakt sa biljkama: alpinum, vrtićka bašta, otkrivački centar, ukrasno bilje i dr. Djeca se sa biljkama upoznaju kroz aktivnosti posmatranja, otkrivanja, praktičnim radom i vježbanjem, kao i istraživačkim igrama, razgovorom, čitanjem i slično.

Prilikom posmatranja, bilo da je ono u prirodi ili u vrtiću, da bi se omogućilo učenje, potrebno je angažovati što više čula, povezati se sa ranijim iskustvom i znanjem, povezati se sa emocijama i estetskim doživljajem. Posmatranjem u prirodi omogućava se djeci da zapaze i prate na biljkama određene promjene, kao što je voćka jabuke u dvorištu - list, cvijet, plod, zatim mogućnost da vode kalendar prirode i nauče da objasne i protumače promjene. Vaspitač treba da nastoji da šetnje, izleti i druge vrste boravka u prirodi budu prijatno emocionalno obojene, jer kvalitet emocionalnog doživljaja utiče na cjelokupan kvalitet iskustva (Bradić i Diklić, 1980). Zato je djeci bitno omogućiti da se nesputano kreću, vesele i trče u prirodi, da se raduju, valjaju po travi, provlače kroz lišće, gaze po vodi. Djeca vole da tragaju, istražuju i otkrivaju prirodu. Zato je potrebno da vaspitači osmisle veći sadržaj aktivnosti poput skupljanja različitih plodova (žir, kesten), te da otkrivaju razlike i sličnosti, klasifikuju, razvrstavaju, sparivaju. Na primjer, djeca u vrtićkoj bašti mogu upoznavati i otkrivati biljke kroz aktivnosti kao što su: zalijevanje, uklanjanje suvog lišća, čišćenje korova, odstranjivanje kamenčića i dr. Ove aktivnosti proističu iz dječije želje da oponašaju odrasle kao i da

učestvuju u njihovom radu. Takođe, s plodovima iz prirode, mogu se realizovati različite radionice, likovne i modelarske aktivnosti, simboličke igre i praktične aktivnosti. Plodovi prirode, na primjer, mogu poslužiti prilikom obilježavanja Jesenje svečanosti ili proslave praznika Vaskrsa i dr. Zatim, aktivnosti kroz simboličke igre u centrima kao što je cvijećara, prodavnica voća i povrća, kuhinjica i sl. Didaktičkim igrama dijete prepoznaje i imenuje razne biljke sa njihovim svojstvima. Slike biljaka ili herbarijumi su jedna od vizuelnih sredstava koja mogu pomoći djeci pri upoznavanju biljaka. Razgovor, priče, bajke, zagonetke, pitalice, dječija pitanja i druge verbalne aktivnosti, čiji se sadržaj odnosi na biljke, upotpunjavaju i razvijaju dječije znanje i iskustvo o biljkama i formiraju emocionalni i ekološki stav prema njima.

1.2.2. Upoznavanje sa sadržajima o neživoj prirodi, prirodnim pojavama i zakonitostima

Neživa priroda i prirodne pojave emotivno angažuju dijete. Ono nikada nije ravnodušno u kontaktu sa prirodom. Neke pojave i neživa priroda izazivaju ugodna, dok druge neugodna osjećanja. Npr. predivan pogled na kanjon, visoku planinu, more ili zalazak sunca može probuditi zadovoljstvo, maštu, radost, ganuće, ushićenje, oduševljenje, sreću, estetske doživljaje i osjećaj za lijepo. Mala djeca imaju skromno iskustvo o svijetu koji ih okružuje. Veliki broj situacija u neživoj prirodi kod djece izaziva čuđenje, iznenađenje, ushićenje, radoznalost, zaprepašćenje, te djeluju zbunjujuće. Sve ove emocije su u osnovi motivacionih procesa i iznutra pokreću dijete na aktivnost, stvaraju želju za istraživanjem i otkrivanjem tih zbunjujućih stvari i pojava.

Pojave u prirodi su brojne, a mogu biti meteorološke, mehaničke, svjetlosne i zvučne (Bradić i Diklić, 1980). Uglavnom ih djeca iskustveno dožive i upoznaju kod kuće i u vrtiću (sunčano, oluja, magla, kiša, snijeg, oblačno, vjetrovito, grmljavina itd.). Za upoznavanje djece sa neživom prirodom i prirodnim pojavama primjereno je situaciono učenje u samoj prirodi i onda kada se pojave dešavaju. Malu djecu upoznajemo sa snijegom onda kada snijeg pada, kada izađe u dvorište i hvataju pahuljice, kada prave Snješka Bijelića i igraju se igara na snijegu, ili se sankaju po utabanim stazama. U tom periodu čitamo priče o zimi, snijegu, igrama na snijegu, razgovaramo o vremenskim pojavama tokom zime, istažujemo led, topljivost, zamrzavanje vode, pravimo kućice za ptice, upoznajemo zimsku odjeću. Npr. za vrijeme kišnih jesenjih dana možemo organizovati ekperiment s kondenzovanjem vode i

razgovarati sa djecom o promjeni koju su zapazila - kako je nastala voda, kako nastaje kiša (Radojković, Cibula-Balog i Panić, 2009). Situacije iz kojih djeca mogu da uče i koje vaspitač ne smije zanemariti su aktuelni događaji kao što su godišnja doba, ali i neugodni događaji kao što su zemljotresi, poplave, mećave, cunamiji kao i brojni ekološki problemi. Pažnju posebno treba posvetiti dječijim emocijama, posebno djeci koja su doživjela neke traumatične situacije zbog vremenske nepogode ili preživjela prirodnu katastrofu. Najvažnije je da dijete ponovo osjeti sigurnost i zaštićenost, da odtuguje eventualne gubitke i sl. Različite aktivnosti s djecom, kao što su čitanje terapeutskih bajki sa namjerom nadvladavanja trauma su individualizovane prirode, ali se realizuje s čitavom grupom (Šindić i Pribišev Beleslin, 2015).

Dijelovi nežive prirode sa kojom možemo da upoznajemo djecu u vrtiću kroz različite otkrivačke aktivnosti i istraživačke igre su pijesak, voda, vazduh, magneti, kamenje, stijene, zemlja, glina itd. Boravak u prirodi pruža mogućnost da se posmatra i razgovara o brdu, rijeci, jezeru, suncu, mjesecu kao i da se ukažu sličnosti i razlike. Dijete može da uoči povezanost između vremenskih prilika i promjene na vodenim površinama, te oblačenje ljudi, kao i da razvrstava prirodne i vještačke materijale (staklo, metal, hartija). Vaspitač kroz razne aktivnosti podstiče djecu da izvode zaključke i utvrđuju uzročno-posljedične veze, a važnije probleme treba da postavi na konkretnom planu i da poštuju princip očiglednosti, te da djeca teško sagledavaju i utvrđuju uzročnost i veze.

1.2.3. Ekologija u vrtiću

Danas je društveni, ekonomski i tehnološki faktor ugrožen narušavanjem prirodnih zakona. Naše potrošačko društvo od planete Zemlje pravi jedno veliko tržište (Suhajček, 2007). Ekologija ukazuje na probleme čovjeka i prirode, a njen osnovni smisao je u tome da čovjek nauči da se adekvatno ophodi i ponaša u prirodi. Nije dovoljno samo da popravljaju štetu koju je nanio prirodi nego i da prirodu koristi bez narušavanja i uništavanja. Sadašnje prijetnje i ugroženost planete zahtijevaju poostren senzibilitet za prepoznavanje povezanosti ljudskih aktivnosti i prirodnih sistema, razvijanje percepcije i saznanja o prirodnim sistemima i čovjeku kao dijelu istih. Mnogi naučnici sve više uočavaju potrebu za ekološki obrazovanim ljudima. Kapacitet za sagledavanje, saosjećanje, odgovornost za prirodu i čovjeka u njoj Gardner izdvaja kao naturalističku inteligenciju (Gardner, 1999), a Goleman naziva ekološkom inteligencijom (Goleman, 2010). S ekološkim vaspitanjem i obrazovanjem može

se i treba krenuti od ranog djetinjstva. Ono je najpogodniji period za razvijanje ekološke kulture i svijesti.

Ekološki pristup u predškolskom vaspitanju i obrazovanju podrazumijeva da se kroz cjelokupni pedagoški proces ukazuje na povezanost i međuzavisnost u prirodi i da je čovjek samo dio te prirode. Kod djeteta se formira svijest o potrebi da prirodu čuva i njeguje. Takođe, djetetu predškolskog uzrasta već može da razumije koristi koje čovjek ima od šuma i drugih biljaka, životinja, vode i vazduha. Ono može da pravi razlike šta je to ekološko dobro, a šta nije, ko su zagađivači prirode, šta su potrošači energije, kako čuvati i štedjeti energiju, šta bi to bili novi izvori energije. Kod djece možemo podstaći razmišljanje o tome da svi imaju pravo na zdravu i čistu planetu, na racionalno korišćenje prirodnih resursa bez uništavanja i njihovog iscrpljivanja (Kamenov, 2004). Već na ovom uzrastu, poželjno je krenuti sa izgrađivanjem ekološki zdravog stila života (čistoća okoline, zdrava i kvalitetna ishrana, boravak na čistom vazduhu, nošenje odjeće i obuće od materijala prirodnog porijekla). Sve to doprinosi motivaciji da se priroda čuva i unaprjeđuje.

1.2.4. Elementarna saznanja o čovjeku

Djeci predškolskog uzrasta treba omogućiti da kroz igru i druge aktivnosti zadovolje svoje prirodno interesovanje i steknu elementarna saznanja o čovjeku. Iskustva i znanja iz ove oblasti često se stiču u simboličkoj, pokretnoj, didaktičkoj igri, otkrivačkim, istraživačkim, problemskim aktivnostima kroz centar uloga, centar emocija, istraživački centar i dr. To su prije svega osnovna iskustva i znanja:

- a) o čovjeku kao živom biću,
- b) uslovima življenja čovjeka,
- c) građi čovjekovog tijela (Bradić i Diklić, 1980).

Osnovna znanja o čovjeku kao živom biću, fazama i karakteristikama ljudskog života s kojim se dijete sreće i nastoji razumijeti jesu ta da se čovjek rađa, razvija, raste, osjeća i sl. Koncepti poput rađanja, smrti, rasta i razvoja, te ljudske emocije i osjećaji su prilično apstraktni i ne baš tako razumljivi malom djetetu, premda je ono često radoznalo i rado bi otkrilo to područje. Dijete predškolskog uzrasta može uporediti i uočiti sličnosti i razlike čovjeka kao prirodnog bića, bioloških funkcija i faza u razvoju u odnosu na životinje i biljke. Dijete lako uočava i shvata uslove koji su potrebni čovjeku da živi kao što je voda, vazduh i hrana. Usvajanjem ovih znanja dijete gradi svijest o jedinstvu i harmoničnom odnosu prirode i

čovjeka, što je temelj razvoja ekološke kulture. Vaspitač može podsticati dječije ugodne emocije prema čovjeku kao ljudskom biću i ljubav prema čovječanstvu u cjelini, što je takođe osnova za ekološke emocije.

Dijete se još kao malo interesuje za svoje tijelo. Prve igre rukicama se mogu svrstati u prve djetetove pokušaje upoznavanja vlastitog tijela. Na ranom uzrastu djeca mogu steći empirijska znanja o dijelovima tijela i nekim od bitnijih organa čiju funkciju mogu da osjete i primijete. Npr. prilikom jutarnjeg vježbanja vaspitač naglašava djeci da spuste glavu kao da traže mrava u travi, ili da dignu glavu, kao da gledaju pticu, itd. Imenovanje dijelova tijela i upućivanja u njihovo korišćenje djeci je korisno za usvajanje pojmova o tijelu i njihovim funkcijama.

Djeca svijet oko sebe prvo upoznaju čulima, pa je i jednostavno prvo djecu upoznati sa organima čula (oko, nos, uho, jezik, koža). Njihovu funkciju djeca lako mogu da uoče kroz brojne didaktičke igre za perceptivni razvoj. Ipak, u današnje vrijeme zbog ubrzanog načina života čovjek ne stiže se obratiti pažnja na svoje tijelo i signale koje im ono šalje, a tako je i kod djece.

1.2.5. Upoznavanje djece sa društvenom sredinom

Čovjek je društveno biće i kao takvo pripada zajednici koja je osnova socijalnog razvoja. Dijete se od samog rođenja nalazi u nekom sistemu (porodica, vrtić), gdje uči načine kako da se ponaša. Jako rano formira predstave o sebi, drugima i svijetu kroz interaktivnu komunikaciju - direktno ili indirektno imitiranjem drugih - učenjem po modelu (Jovanović Magyar, 2008). Kroz direktnu komunikaciju ono dobija pažnju i povratnu informaciju o sebi, svome ponašanju, drugima i svijetu, dok imitativni mozak olakšava sticanje društvenih vještina, uspostavljanje interpersonalnih odnosa i omogućava formiranje identiteta. Dijete do šeste godine nije u stanju da uskladi svoje aktivnosti i potrebe sa aktivnostima i potrebama drugih. Ono traži pažnju i podsticaje od drugih, ali ih nerado njima daje što je u osnovi egocentrizma karakterističnog za ovaj uzrast. Predškolarcima na ranom uzrastu predstoji težak zadatak, da prijeđu trnovit put od egocentrizma do društvenosti.

Najpovoljniji izvori socijalnih iskustava i elementarnih socijalnih znanja za malu djecu su porodica, vrtić i bliža, neposredna društvena sredina. Najpogodniji način da djeca shvate elementarna društvena zbivanja jeste da uče u kontestu i društvenim situacijama sredine kojoj pripadaju, kroz život i rad porodice, vrtića i lokalne zajednice. To najčešće nisu organizovane aktivnosti, nego svakodnevnne, spontane, društvene aktivnosti. Socijalna znanja se prvenstveno

stiču kroz interakciju, identifikacijom, imitacijom, podražavanjem, igranjem uloga (Rot, 1980). Dakle, ono što dijete vidi i doživi u grupi, posmatranjem i u interakciji presudno je za društveni razvoj. Dijete od odraslog uči direktno, putem slušanja onog što mu priča i indirektno, putem posmatranja onog što odrasli radi. Odrasli, koji je bitan za dijete, predstavlja za njega izvor ljubavi, podrške i afektivnog vezivanja, te ga ono rado oponaša i rado se poistovjećuje sa njim. Obzirom da su roditelji, ali i vaspitači, ti odrasli značajni za dijete, treba da budu svjesni svoje uloge u dječijem razvoju. Djeca usvajaju određene socijalne ideale, norme i ponašanja putem elektronskih medija. Još jedno obilježje današnjeg djetinjstva jeste i to da na sticanje i usvajanje socijalnih znanja pored društvene sredine veliku ulogu ima i virtuelna sredina, koja često i nije tako blagotvorna, naklonjena i dobronamjerna.

Brojne igre i igračke podržavaju razvoj socijalnih osobina i kroz identifikaciju, imitaciju, proširivanje dječijeg socijalnog iskustva, čime se formiraju osnovna znanja o ljudima, kao i društvenim odnosima (Šanan i Fransis, 1992). To mogu biti simboličke igre, timske takmičarske igre, kao i sve druge igre sa pravilima kojima se razvija socijalna inteligencija, socijalizovano ponašanje, osjećaj pozitivne grupne pripadnosti, kultivišu konstruktivne emocije i adekvatna emocionalna kontrola i ispoljavanje. U igrama u kojima više djece preuzima uloge dolazi do pojave prevazilaženja saznavnog egocentrizma (Eljkonjin, 1990). Djeca počinju socijalizovanije da razmišljaju. Naime, uočeno je da dijete kroz ove aktivnosti ne zauzima svoju, nego novu poziciju i tako prevazilazi saznavni egocentrizam, koji je po Pijažeu obilježje mišljenja predškolskog djeteta. Ne samo preuzimanje uloga, nego i socijalni kontakti kroz igru, pomažu djetetu da usavršava svoje sposobnosti, a usavršene sposobnosti omogućavaju bolje učešće i urastanje u socijalno društvo (Smiljanić i Toličić, 1981). Socijalna interakcija u dječijim igrama je prirodan okvir situacionog učenja, koje je spontano i nenamjerno.

1.3. Centri za upoznavanje okoline i društvene sredine

Svijet prirode ogromno je bogatstvo i izvor znanja za djecu, jer uče od prirode i uče u prirodi, istražuju svijet uz podršku odraslih, ali kroz igru. Djeca aktivno uče i razvijaju se u unutrašnjem, ali i vanjskom okruženju vrtića. Od neprocjenljivog značaja za upoznavanje okoline jeste postojanje uređenog dječijeg dvorišta. Pogodni ambijentalni uslovi za realizaciju učećih aktivnosti u vrtiću (radnoj sobi, dvorištu, ali i drugim prostorijama) su centri za učenje. To su dijelovi prostorije opremljeni odgovarajućim sredstvima i materijalima koji podstiču dječije interesovanje i omogućavaju realizovanje više učećih aktivnosti. Oni su prostor za boravak male grupe i predviđene su za grupni i individualni rad (Spasojević, Beleslin Pribišev i Nikolić, 2007). Opremaju se na duže vrijeme, ali se redovno prati njihova efikasnost, funkcionalnost i podsticajnost. Njihova unutrašnja struktura može da se dorađuje, obogaćuje i poboljšava zavisno od planiranih ciljeva i dječijih sposobnosti, iskustava, znanja i interesovanja. Prednost materijala i sredstava koje sačinjavaju centar je njihova fleksibilnost a u uređenim prostorima za male grupe do petoro djece intenzivira se igra i interaktivne aktivnosti, kooperativnosti i vršnjačke koedukacije, te se otvaraju nove mogućnosti za individualizaciju.

Centri za učenje nastali su kao produkt metode djelovanja specifično pripremljene sredina (Spasojević, 2013, str. 209). Prilikom upoznavanja okoline i društvene sredine vaspitač može da pripremi različite centre koje će imati različite sadržaje i namjenu, a mogu biti privremeni ili stalni, a oni su sljedeći:

- a) vivarijum ili centar prirode u vrtiću,
- b) terarijum i insektarijum,
- c) vrtićka bašta,
- d) alpinum i travnjak,
- e) ekološki centar,
- f) otkrivački (istraživački) centar,
- g) centar za aktivnost s pijeskom i vodom (pješčanik i kantice sa vodom),
- h) centar emocija,
- i) centar uloga (zanimanja),
- j) saobraćajni centar,
- k) ostali centri za upoznavanje okoline i društvene sredine (Šindić, 2018).

Vivarijum ili centar prirode u vrtiću čine različite biljke i životinje u vrtiću. U centrima su smješteni tipični predstavnici biljnog i životinjskog svijeta, a svojim izgledom, bojom i oblikom privlače pažnju predškolskog djeteta. Važno je napomenuti da svi predstavnici biljnog i životinjskog svijeta u vrtiću moraju biti bezopasni i neškodljivi za zdravlje djece.

U tetarijumu se čuvaju i žive neki vodozemci, gmizavci i glodari, u insektarijumu se čuvaju i posmatraju insekti. Ono što je bitno je da se stanovnici terarijuma osjećaju ugodno i sigurno, te prostor treba da bude opremljen na takav način da ih podsjeća na prirodno stanište (svjetlost, toplota, izgled), da se mogu sakriti od čovjekovog pogleda, da se redovno hrane i poje, da se terarijum održava i čisti. Tu možemo smjestiti žabe, guštere, male barske kornjače, daždevnjake, tritone, sljepiće (Bradić i Diklić, 1980). Insektarijum je sastavljen od vaspitno-obrazovnog sredstva kao što su tegle ili posude koje se izrađuju od kartona, mreže, stakla i uređenje zavisi od vrste insekata koje se tu čuvaju. U ovim centrima djeca imaju priliku da posmatraju, prate, otkrivaju, istražuju, da se radno angažuju i slično i na taj način stiču iskustva, bogate znanja, razvijaju sposobnosti i grade emocionalni odnos prema životinjama i insektima.

Vrtićka bašta se nalazi na otvorenom prostoru u dvorištu vrtića i omogućava da dijete u prirodi uči u izvornom okruženju. Može biti veća ili manja, osmišljena kao centar za učenje ili da u njoj boravi cijela vaspitna grupa. Djeca mogu gajiti biljke, brinuti o njima i na taj način sticati radne navike kao i vještine za samostalno izvršavanje primjerenih zadataka za uzgoj različitih biljaka. Upoznaju prirodu u autentičnoj stvarnosti.

Alpinum čine zasadi drveća, žbunja i drugih planinskih biljaka. Zelenilo je važan regulator čistoće, vlage i temperature vazduha, pa snažno utiče na povoljniju i zdraviju mikroklimu dvorišta. Travnjaci su podijeljni u vrtićkom dvorištu, jer travnata površina je podsticajna za dječiju igru, razvoj i učenje. Travnjaci i alpinumi, takođe, omogućavaju povratak prirodi i učenje o prirodi iz nje same.

Ekološki centar podstiče ekološke aktivnosti i opremljen je različitim panoima i slikama zagađivača, očuvane i zagađene sredine, dječijim likovnim radovima na tu temu, nesrtruktuiranim materijalom. Djeca mogu praviti različite igračke od plastičnih flaša, čaša, starih novina, kao i obavljati raznovrsne aktivnosti recikliranja i pravljenja eko papira, eko slikovnica i drugih predmeta.

Otkrivački (istraživački) centar je veoma značajan pri upoznavanju djece sa okolinom, neživom prirodom i zakonitostima u prirodi. Njegovo opremanje je različito i varira u velikom rasponu. Jedna od aktivnosti u ovom centru jeste praćenje razvoja biljaka. Kako se koji dio biljke razvija, tako se i djeca upoznaju sa njim. Ovaj vid centra može biti opremljen i

raznovrsnim igračkama i drugim vaspitno-obrazovnim sredstvima i pomagalicama, kao što su mikroskop, lupa, vaga, školjke, insekti lišće i dr.

Centar za aktivnosti s pijeskom i vodom (pješčanik i kantice sa vodom) je u funkciji upoznavanja djece sa neživom prirodom i prirodnim pojavama. Igre sa pijeskom i vodom privlače malu djecu. Ona vole da kopaju, prosijavaju, prave šare, tunele. Sve aktivnosti vezane sa pijeskom i vodom djeci pružaju užitak, a djeca kroz igru upoznaju karakteristike ovih dijelova nežive prirode, uče se da manipulišu njima i da izbalansiraju omjer vode i pijeska koji je najpogodniji za građenje.

Centar emocija je u funkciji upoznavanja djeteta sa obilježjima čovjeka i može sadržavati kutiju osjećanja, fotografije djece sa prepoznatljivim emocijama, različite igračke, scenske lutke i smajlije, termometar osjećanja na kojem djeca mjere intenzitet emocija (Šindić, 2011), maske koje dočaravaju različita emocionalna stanja i slično. U ovom centru kroz razgovore djeca mogu da istaknu svoje emocije, gdje će sa vaspitačem da podijele osjećaj sreće, tuge i dr.

Centar uloga (zanimanja) je veoma značajan za bogaćenje i procesuiranje dječijih iskustava, doživljaja, znanja i emocija, ali i postizanje viših misaonih funkcija. Nezaobilazne su pri upoznavanju društvene sredine. Zbog toga, vaspitač treba da omogući nesmetano igranje uloga, podstiče ove igre, a povremeno i da ih inicira. Može da opremi ovaj centar sa različitim kostimima, uniformama, maskama, rekvizitima, igračkama, instrumentima i predmetima koji odgovaraju određenim društvenim ulogama.

Saobraćajni centar može imati nekoliko različitih oblika. Može biti sličan dramskom centru, gdje se simuliraju razne saobraćajne situacije u kojima se nalaze djeca kao učesnici u saobraćaju. Opremljen je saobraćajnim rekvizitima, odjelima ili kapama saobraćajaca koji pomažu da se mališani užive u date uloge. Znači, ovaj centar može biti opremljen u vrtićkoj sobi kao saobraćajni poligon sa semaforima, biciklima, iscrtanim pješačkim prelazima gdje djeca kroz aktivnosti uvježbavaju pravila ponašanja pješaka, biciklista i dr.

U ostale centre spadaju likovni centri (crtanje dijelova prirode, modelovanje povrća od plastelina, pravljenje voća i povrća i dr.), biblioteka i jezički centar (djeca sređuju svoja znanja i iskustva slušajući priče i pjesme o prirodi i društvu, formiraju pojmove o okolini i dr.). Među ostale centre spadaju kosmički centar, vjerski centar kao i izleti u prirodu i posjete javnim ustanovama, preduzećima, poljoprivrednim gazdinstvima, rekreativnim centrima i dr.

1.4. Vrste aktivnosti za upoznavanje okoline i društvene sredine

Vaspitači imaju slobodu izbora, kreiranja, razrade i struktuisanja aktivnosti, pri čemu, prije svega, treba da vode računa o potrebama, mogućnostima i interesovanjima djece, posvećujući naročitu pažnju njihovom motivisanju da uvažavaju ekološke zakonitosti i principe, kao i da razumiju razloge za takvo ponašanje, srazmjerno svojim sposobnostima i iskustvu. *Svrha aktivnosti je takođe da djeca dožive ekološku problematiku na način koji će kod njih izazvati pozitivne emocije prema svemu živom uz motivaciju i poznavanje postupaka kojima se životna sredina štiti, obnavlja i unapređuje* (Kamenov, 2004, str. 51). Smatra se da se dijete, koje je imalo prilike da posmatra kako raste biljka zasađena njegovom rukom i njegovalo je, neće ponašati rušilački u prirodi. Štaviše, to će uticati i na njegov odnos prema drugim ljudima, kao i živom svijetu uopšte.

Igra je najizrazitiji i najomiljeniji oblik dječije aktivnosti koja je spontana, dobrovoljna i unutrašnje motivisana. Pored igre, djeca predškolskog uzrasta bave se i nekim drugim aktivnostima. Dječiju aktivnost u širem smislu te riječi mogli bismo definisati kao samostalnu ili usmjerenu voljnu radnju za postizanje određenih ciljeva ili rezultata koji za djecu imaju smisao (Kamenov, 1983, str. 41).

Aktivnosti nisu ekskluzivne i strogo odvojene jedne od drugih, nego se povezuju i prožimaju tako da ih nekad teško razdijeliti jedne od drugih. Pored igre koja je jedna od vodećih aktivnosti na predškolskom uzrastu, postoje i druge aktivnosti putem kojih dijete upoznaje okolinu i društvenu sredinu. To su različite aktivnosti i možemo ih razvrstati na:

- a) otkrivačke aktivnosti,
- b) posmatračke i perceptivne aktivnosti,
- c) praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti,
- d) društvene aktivnosti,
- e) aktivnosti rezenovanja, uviđanja, razumijevanja,
- f) aktivnosti predstavljanja, izražavanja, stvaranja,
- g) ekološke aktivnosti,
- h) estetske aktivnosti,
- i) moralne aktivnosti (Šindić, 2018).

Otkrivačke aktivnosti sadrže elemente naučnog otkrivanja istine (posmatranje, postavljanje hipoteza, eksperimentisanje, mjerenje rezultata). Primjeri nekih otkrivačkih aktivnosti su: ispitivanje rastvorljivosti u vodi, otkrivanje elektriciteta, pronalaženje vazduha,

uočavanje trenja, ispitivanje vjetra, otkrivanje životinja i dr. Ako su ovakve aktivnosti postavljene u vidu problema, možemo ih nazvati i problemskim situacijama i aktivnostima.

Posmatračke i perceptivne aktivnosti su one u kojima dijete putem čula dolazi u neposredni dodir sa prirodom i društvenom sredinom. Značajna je uloga odraslih i njihovo učešće. Za primjer posmatračke aktivnosti možemo navesti posmatranje drveća i prikupljanje lišća, opipavanje, gužvanje, mirisanje lišća i cvijeća, osluškivanje pjeva ptica, šuma lišća na vjetru. Posmatračke aktivnosti mogu se organizovati u vrtićkoj sobi sa dijelovima izvorne stvarnosti, maketama, modelima, slikama i drugim vaspitno-obrazovnim sredstvima. Ipak, najpogodnije je prirodu i društvo upoznati u njima samim, pa je od neprocjenljive važnosti organizovati posjete dijelovima prirodne i društvene sredine (odlazak na more, posjeta seoskom domaćinstvu, fabrici, tržnici).

Praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti su aktivnosti koje podsjećaju na ozbiljan rad, a prepliću se sa igrom. One se ostvaruju kroz samoposluživanje i kućne poslove kao što su samostalnost u oblačenju i svlačenju, održavanju lične higijene, saradničkim odnosima sa drugom djecom, pomoć pri postavljanju stola, pranje igračaka. Pravljenje igračaka i drugih predmeta takođe spada u radne aktivnosti (kućice za ginjol lutke). Saobraćajne aktivnosti su vrsta praktičnih aktivnosti. Omogućavaju snalaženje u prostoru, upoznavanje saobraćaja, saobraćajnih sredstava, situacija i sl. To može biti i poigravanje načina ponašanja u autobusu, na biciklu i sl.

Društvene aktivnosti obuhvataju organizovane postupke za upoznavanje nove društvene sredine i drugova u vrtiću, vaspitača, te njihovog zbližavanja, aktivnosti koje podstiču saradnju i pozitivnu grupnu pripadnost. Društvene aktivnosti doprinose preradi i uvježbavanju socijalnih iskustava i znanja (npr. kroz razgovor sa djecom o mogućim problemskim situacijama - šta da radimo ako se izgubimo u gradu, dječije iskustvo stečeno na selu i izletu inspiracija za dječiju aktivnost - simboličku igru), prerađivanju emocija stečenih u društvenim aktivnostima - njihovo prenošenje na racionalni plan (kroz razgovor ili igru uloga); podsticanju socijalizacije kroz igre u kojima do izražaja dolazi saradnja i kooperacija (npr. simbolička igra prodavača).

Aktivnosti rezenovanja, uviđanja, razumijevanja su one aktivnosti koje su povezane sa razvojem logičkog mišljenja i viših misaonih procesa (Stanić Bojković, 1987). Ove aktivnosti vode mišljenje djeteta prema uopštavanju, generalizaciji i formiranju pojmova. To mogu biti različite aktivnosti klasifikacije i sparivanja: domine, loto, igre memorije sa slikama cvijeća, voća, povrća, te didaktičke igre šta gdje pripada itd.

Kroz aktivnosti predstavljanja, izražavanja, stvaranja djeca stiču znanja o okolini, najčešće indirektno, neplanski i nenamjerno kroz određene govorne, dramske, plesne, muzičke, likovne, modelarske i aktivnosti iz književnosti, ako su bogate sadržajima iz okoline i društvene sredine.

Ekološke aktivnosti omogućavaju djeci razvoj ugodnih emocija prema prirodi, osjećaj odgovornosti i poštovanja prirode i života, iniciraju i razvijaju ekološku svijest itd. (Spasojević, Pribišev Beleslin i Nikolić, 2007).

Estetske aktivnosti podstiču i razvijaju u čovjeku osjećaj za sve što je lijepo i harmonično u prirodi. Tokom estetskih aktivnosti djeca treba da budu izložena izvoru lijepog (dio prirode i društva), da otkrivaju to lijepo u prirodi i društvu, osjećaju, izražavaju i stvaraju to lijepo. Estetske aktivnosti mogu se preplitati sa praktičnim radnim aktivnostima, otkrivačkim aktivnostima, aktivnostima posmatranja, izražavanja i slično.

Moralne aktivnosti su vrsta društvenih aktivnosti. Ishode adekvatnim međuljudskim odnosima, razvoju humanizma (ljubav prema čovjeku), saradnji, kulturnom ponašanju i ophođenju. Ove aktivnosti često su kontekstualno i situaciono uslovljene te vaspitači treba da izgrade osjetljivost na društvena dešavanja u vrtićkoj grupi (Šindić, 2018).

1.5. Vaspitno-obrazovne metode za upoznavanje okoline i društvene sredine

Prilikom upoznavanja predškolaca s prirodom i društvom primjenjuju se različite metode. Riječ metoda potiče od grčke riječi *metodos*, što znači planski postupak za ostvarenje nekog cilja (Bognar i Matijević, 2005). U pedagoškom smislu, moglo bi se reći da je to način rada na osnovu kojeg se dolazi do određenog cilja u vaspitno-obrazovnom procesu. Najvažniji posao vaspitača je vaspitavanje djece, te primjena opšte-vaspitnih metoda zauzima nezamjenljivo mjesto u njegovom radu. Ono u čemu se svi slažu je činjenica da se u radu s predškolskom djecom metode ne mogu kruto podijeliti na opšte-vaspitne i obrazovne. Kada vaspitač utiče na ponašanje djece, objašnjava zahtjeve i pravila ponašanja, istovremeno proširuje dječija znanja i obrnuto, ako im prenosi nova znanja i omogućava da savladaju nove vještine on ih i vaspitava. U Didaktici Bognar navodi da su strategije vaspitanja zdrav način života i socijalizacije. Strategije obrazovanja su otkrivanje, razgovor, posmatranje, metod praktičnih radova i sl. (Bognar i Matijević, 2005). Obrazovne metode (didaktičke, nastavne) su verbalna metoda, metoda posmatranja i demonstriranja, metod praktičnih radova,

otkrivačka metoda, problemska metoda i sl. Ako kombinujemo obrazovne i vaspitne metode uočićemo neraskidivu povezanost. Svaku obrazovnu metodu možemo da koristimo u vaspitne svrhe. Tako putem verbalne metode dijete možemo i podsticati i sprječavati i ubjeđivati i uvježbavati. Npr. dijete ćemo verbalno podsticati ako mu upućujemo riječi pohvale, a sprečavati ako ga kritikujemo. Slično je i sa metodom posmatranja i demonstracije. Vaspitač može da izloži dječije radove, te da ih ona posmatraju, čime se postiže afirmacija vrijednosti i zadovoljstvo postignućem, što je u osnovi metode motivacije, a time i metode podsticanje.

Metod praktičnih radova može uticati da se dijete osjeti kompetentno što je bitno u motivacionom i podsticajnom procesu. Putem ove metode dijete će možda biti spriječeno da radi neadekvatne aktivnosti i time je realizovana i metoda sprječavanja. Takođe, otkrivački i problemski metodi mogu dovesti do vaspitnih ishoda. Uspjeh nakon otkrivanja ili rješavanja problema djelovaće podsticajno. Dijete možemo usmjeriti da otkriva ono što je dobro i loše u ponašanju i međuljudskim odnosima, što može imati efekat podsticanja ili sprječavanja.

Dakle, metode rada sa predškolicima se kombinuju. Vaspitno-obrazovnim metodama vaspitači podržavaju, podstiču, organizuju i usmjeravaju dječje aktivnosti. Na taj način im omogućavaju da izgrađuju lične osobine, stavove, razvijaju sposobnosti, vještine, bogate emocije i socijalne karakteristike, stiču iskustva i izgrađuju potrebna znanja. U skladu sa shvatanjem da se ličnost razvija i uči kroz sopstvenu aktivnost, metode treba da obezbijede centralno mjesto djece u aktivnostima. U tom smislu se očekuje da angažovanje vaspitača bude usmjereno na podsticanje aktivnosti djece obezbjeđivanjem adekvatnih uslova (vaspitno-obrazovna sredstva, zadaci, instrukcije).

Pri upoznavanju djece sa okolinom i društvenom sredinom upotrebljavaju se brojne metode, kao što su:

- a) metoda posmatranja i demonstriranja,
- b) istraživačko-otkrivačka metoda,
- c) metoda praktičnog rada i vježbanja u okolini,
- d) metoda žive riječi (verbalna metoda),
- e) metoda podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti,
- f) problemska metoda,
- g) metoda scenske komunikacije (Šindić, 2018).

Metoda posmatranja i demonstriranja je metoda kojom se stimuliše aktivnost čula, utiče se na čulna opažanja, stižu se i bogate čulna iskustva kojima se upoznaje prirodna i društvena sredina, a time se otkrivaju i stižu iskustvena znanja o okolini, te stabilizuju, proširuju i bogate ta znanja (Spasojević, Pribišeć Beleslin i Nikolić, 2007).

Primjenom istraživačko-otkrivačkog metoda djeca se stavljaju u poziciju da istražuju i otkrivaju maksimalnim angažovanjem svih svojih čula (okus, miris, vid, dodir, sluh). Djecu možemo podsticati da rastavljaju različite predmete, da zavezanih očiju opipaju predmete i imenuju ih (Suzić, 2005), da osluškaju različite zvukove i prepoznaju „izvore” koji proizvode određene zvukove. To mogu biti igračke, aparati, plodovi žive prirode, snimljeni zvukovi ili zvukovi proizvedeni u vaspitnoj grupi.

Metoda praktičnog rada proističe iz same dječije prirode i razvojnih potreba za imitiranjem. Dijete upoznajući svijet oko sebe želi da oponaša ono što vidi, kao i rad ljudi. Unutrašnja motivacija koja pokreće dijete na aktivnost može da se zadovolji i praktičnim radovima koje će djetetu ponuditi i približiti vaspitač. Djeca putem praktičnih radova i vježbanjem mogu upoznavati različite sadržaje okoline.

Metoda žive riječi (verbalna metoda) se često upotrebljava prilikom upoznavanja djece sa okolinom, a najčešće u kombinaciji sa drugim metodama. Ova metoda je zasnovana na živoj riječi vaspitača: informisanju, opisivanju, pričanju, pripovjedanju itd.

Metoda podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti odnosi se na stimulisanje motivacije i jačanje samopouzdanja kod djeteta. Ona spada u opšte prihvaćene metode (Suzić, 2005) i može se preklapati i nadopunjavati sa bilo kojom metodom kada god se ukaže prilika i potreba za to.

Problemska metoda se ogleda u tome što vaspitač postavlja dijete u problemsku situaciju, izlaže dijete problemu, stvara kognitivnu disonancu, podstiče radoznalost, ispitivački duh, motiviše dijete da riješi nastalu teškoću - problem. Problemsko učenje pomaže da dijete postepeno prelazi s opažajno-praktičnog na misaoni plan.

Metoda scenske komunikacije omogućava djeci da svojom kreativnošću iskažu sposobnost za samostalni rad, stižu praktična znanja, umjenja i navike, razvijaju kulturu govora, stižu produktivna znanja i navike i ta znanja umiju da povežu sa srodnim sadržajima različitih aktivnosti.

1.6. Oblici rada

U našoj didaktičkoj, odnosno, metodičkoj literaturi, oblici rada vaspitača određuju se u zavisnosti od namjene i načina realizacije pojedinih sadržaja za određen broj djece u vrtiću (Poljak, 1980). U skladu sa navedenim, u zavisnosti od broja djece u grupi, zavisi i broj podskupova, odnosno, kombinacija, koji je, u svakom slučaju, velik.

Međutim, uobičajeno se koriste:

- a) individualan oblik rada,
- b) rad u malim grupama,
- c) rad sa cijelom grupom ili frontalni oblik rada (Poljak, 1980, str. 24), koji zbog specifičnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja u odnosu na školsku didaktiku ima određene razlike, pa ga nazivamo rad s cijelom grupom.

Individualni oblik rada realizuje se onda kada su djeca samostalno, tj. pojedinačno zaokupljena nekom aktivnošću, koja može biti ista ili različita za svu djecu u jednoj vrtićkoj grupi. Karakterističan je po tome što djeca sama obavljaju određenu aktivnost bez direktne pomoći vaspitača ili druge djece. To mogu biti brojne otkrivačke aktivnosti sa različitim sredstvima i materijalima iz prirodne i društvene sredine. Ovaj oblik rada se može odvijati i u grupi djece, ali je prepoznatljiv po tome što djeca među sobom nisu u interakciji. Takve su, na primjer, aktivnosti kada djeca crtaju neki crtež, kada se sama igraju u pijesku ili su zaokupljena otkrivačkom aktivnošću.

Rad u malim grupama podrazumijeva podjelu djece u vrtiću na grupe. Brojnost ovakvih grupa omogućava komunikaciju, odnosno, interakciju među djecom. Rad u malim grupama je najveći izazov u radu sa predškolskom djecom, jer što su djeca mlađe životne dobi, te su njihove sposobnosti da učestvuju u grupnom radu unekoliko skromnije. Grupa u vaspitno-obrazovnom radu broji od dvoje do šestoro djece. Što su djeca manja i njihov broj u grupi trebao bi da bude manji. U pitanju su zajedničke, grupne aktivnosti, te je potrebna vršnjačka interakcija, saradnja, odgovornost, tolerancija, kao i mnoge druge socijalne vještine.

Već pri postavljanju zadataka i zahtjeva djeci u grupi, bitno je da se obezbijedi realna mogućnost za interakciju među njima. U tu svrhu, zadaci i zahtjevi u kooperativnom i interaktivnom radu grupe moraju da ispunjavaju sljedeće uslove: *Grupa mora biti u mogućnosti da dođe do nekog zajedničkog rješenja, na primjer: ostvarenje zajedničkog cilja, zajedničko formulisanje odgovora, grupni izvještaj ili prezentacija pred cijelom grupom. Tokom rada na zadatku, mora doći do razmjene mišljenja i strategija za rješavanje problema,*

ali i do razmjene materijala za rad i slično. Dijete mora imati ličnu odgovornost za jedan dio zadatka, dok je konačan rezultat odgovornost cijele grupe (Roeders, 2003, str. 89).

Svakodnevne i spontane aktivnosti u vrtiću često se odvijaju u paru. Rad u paru ne podrazumijeva njegovu dominaciju u grupnom radu, jer bi ona neminovno dovela do separacije i jednostrane interakcije djece u paru. Prelaz sa rada u parovima na rad u brojnijim grupama, sa većim stepenom interaktivnosti, najjednostavnije se može izvesti spajanjem dva ili tri susjedna para. U takvom obliku rada moguća je snažnija interakcija, tihom usmenom komunikacijom. Male grupe predstavljaju prirodno okruženje.

Rad s cijelom grupom zastupljen je kada sva djeca rade na istom zadatku. Vaspitač često vodi ove aktivnosti. Najčešće se primjenjuje kod upoznavanja okoline i društvene sredine usmjerenim aktivnostima, pri kolektivnom pokazivanju, demonstriranju, otkrivanju sadržaja iz okoline, prilikom razgovora o novim sadržajima, te praktičnim radovima i drugim aktivnostima u vrtićkoj bašti i dvorištu. Vaspitačev rad je jednostavno organizovati i realizovati: sa stanovišta utrošenog vremena djeteta i vaspitača. U ovakvom slučaju je rad sa cijelom grupom najekonomičniji, jer se neposrednim usmjeravanjem djece koje rade na istom zadatku otvara mogućnost da vaspitač sprječava lutanja i suvišne postupke većine djece. Na taj se način djeca osećaju ravnopravno u vaspitno-obrazovnom procesu, čime se razvija kolektivni duh u vrtićkoj grupi.

Neki od kritičkih pristupa koji ističu nedostatak ovog oblika rada se često temelje na tradicionalnom pristupu usmjerenim aktivnostima savremenih obrazovnih nauka. Pri tom, najčešće se ničim ne potkrepljuje tvrdnja da je „pretjerano” korišćenje oblika rada sa cijelom grupom izazvano linijom manjeg otpora u radu vaspitača. Treba imati u vidu i činjenicu da se sasvim uspješno može planirati i realizovati kombinovanje rada cijele grupe sa ostalim oblicima rada.

1.7. Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja i upoznavanje okoline i društvene sredine

Program vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta mora da teži što boljim i kvalitetnijim sadržajima koji su u vezi sa prirodom. Djeca posjeduju istraživački duh i aktivan odnos prema svemu što ih okružuje. Svako dijete je od rođenja obdareno mnogim „moćima“. Razdoblje djetinjstva je najbogatije kreativnim potencijalima koje treba na najbolji način iskoristiti. Cilj vaspitanja jeste razvoj svih, pa i onih najskrivenijih mogućnosti svakog djeteta. Uvažavajući program predškolskog vaspitanja i obrazovanja (Spasojević, Pribiše, Beleslin i Nikolić, 2007). Vaspitač postaje kreator vaspitno obrazovnog procesa i može da igra ključnu ulogu za upoznavanje djece sa prirodom. Kroz program vaspitanja i obrazovanja realizuju se i obezbjeđuju djeci niz aktivnosti i sredstava koja će podstaći djecu: da uviđaju uzročno-posljedične odnose predmeta, pojava i stvari; da uočavaju sličnosti i razlike na određenim predmetima, pojavama i procesima; da uočavaju veličinu predmeta; da uočavaju položaj ljudi i predmeta u prostoru i drugo, da stiču iskustva i usvajaju osnovne pojmove o okolini i društvenoj sredini; da bogate emocionalnost u društvenom i prirodnom kontekstu.

Važno je da vaspitač stekne znanja na koji način se djeca podstiču da uče spontano, kroz igru, da istražuju, posmatraju, a vaspitač treba da mu omogući takva iskustva i da bude neprimjetni, podsticajni, a opet prisutni faktor te igre. Zadatak vaspitača, učitelja i pedagoga je da u sredini za učenje i igru planira, pripremi i izazove dječije potencijale. Suština koncepcije upoznavanja sa prirodom na predškolskom uzrastu, sadržana je u usvajanju znanja i shvatanja o uzajamnoj uslovljenosti živog svijeta i njegovog okruženja. Svakako prvi korak predstavlja usmjeravanja djece ovog uzrasta da se orijentišu u odnosu na različite prirodne pojave, da otkrivaju i istražuju svijet oko sebe i stiču osnovne pojmove o tome gdje, zašto i kako se nešto zbiva. Vaspitač u svakom trenutku treba biti svjestan činjenice da su za djecu priroda i okruženje neiscrpni izvor raznovrsnih utisaka i doživljaja. i da, polazeći od te činjenice primjenjuje Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Struktura sadržaja Programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja odnosi se na pet oblasti vezane za dječiji razvoj sa ishodima učenja, a to su:

- a) govor, komunikacija i pismenost,
- b) fizički razvoj i zdravlje,
- c) društveni i emocionalni razvoj,
- d) otkrivanje i razumijevanje svijeta,

e) umjetnost i stvaralaštvo (Spasojević, Pribišeć Beleslin i Nikolić, 2007).

Ishodi predstavljaju razvojne promjene i dostignuća djeteta u njima. Oni govore o toku razvojnih promjena u svim aspektima razvoja, u znanjima, vještinama i stavovima predškolskog djeteta, sa kojima dijete korača ka narednoj zoni razvoja. S obzirom na prirodu predškolskog djeteta, svaka aktivnost kojom se ono bavi je učeća i podstiče djetetov rast i razvoj, proširuje njegovo iskustvo i pomaže mu da upozna svijet oko sebe. Igra je djetetova primarna potreba i najbolji način učenja, te je posao vaspitača da, polazeći od ishoda učenja, osmisli i odabere baš one igre i aktivnosti koje će dijete povesti ka zoni narednog razvoja.

Aktivnosti i ishodi koji se realizuju u vaspitno-obrazovnom procesu upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom mogu se prepoznati unutar svih pet oblasti Programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Ipak, najzastupljeniji su u okviru oblasti *Otkrivanje i razumijevanje svijeta*, zatim u oblasti *Društveni i emocionalni razvoj*, dok su manje zastupljeni unutar ostalih oblasti.

Sve navedeno ukazuje da su prirodna i društvena sredina nezaobilazna osnova za cjelovit i svestran dječiji razvoj i učenje.

2. OSVRT NA DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

U narednom tekstu prikazaću neke od radova koji su se bavili sličnom tematikom.

Cvjetićanin, Segedinac i Sučević (2011) su istraživali sadržaje i aktivnosti pomoću kojih predškolsko dijete može da stekne jednostavna znanja o živim bićima, njihovom međusobnom odnosu, životnom staništu, materijalima, njihovoj upotrebi, jednostavnim uzročno-posljedičnim odnosima u prirodi, ekološkom vaspitanju, društvenim aktivnostima čovjeka, odgovornosti prema sebi i drugima. Oni smatraju da sadržaji ne treba da se nameću djeci, već da budu rezultat dječijeg interesovanja za upoznavanje okoline. Dijete treba motivisati adekvatnim postupcima za proučavanje ovih sadržaja. Rezultati su pokazali da se dijete kroz navedene sadržaje priprema za aktivno uključivanje u realizaciju razredne nastave, naročito u realizaciju sadržaja iz prirodnih i društvenih nauka, koji se u razrednoj nastavi proučavaju kao multidisciplinarni i interdisciplinarni sadržaji.

Jurić (2020) je ispitala uticaje koje priroda ima na dijete. Ona navodi da djeca najbolje uče kroz igru, razgovor i usmjerene aktivnosti, pri čemu treba voditi računa o dječjem doživljaju i emocionalnosti. Sve što uče, djeca snažno emocionalno proživljavaju. Sve vrste prirodnina mogu poslužiti kao poticaj za djetetov razvoj. Kroz radionice, vođene aktivnosti i igre djeca istražuju oblike, veličine i boje, uspoređuju, broje i procjenjuju različite plodove. Kroz problemske situacije djeca povezuju svoj iskustveni svijet s novim saznanjima o nekoj biljci ili plodu. Tako dobijaju priliku da upoznaju svoje sposobnosti, spretnost i motoriku. Ona takođe navodi da ne treba zanemariti dječju radoznalost koja može biti uvod u istraživački svijet. Posebno je djeci zanimljiva aktivnost sadnje biljaka u vrtiću te praćenje klijanja i rasta biljke kroz duži vremenski period. Djeca tako razvijaju svoju samostalnost, odgovornost, a pritom i uče o svijetu oko sebe. Prirodine mogu biti dostupne u vrtićkom prostoru, ali se mogu istraživati i izvan vrtića, u poticajnom vanjskom okruženju. Djeca se s prirodom mogu upoznati kroz porodično vaspitanje, a to u najvećoj mjeri ovisi o osviještenosti, rekreativnim navikama i slobodnom vremenu roditelja. U okviru predškolskih ustanova, prirodu djeca mogu upoznati kroz jednodnevne ili višednevne boravke izvan vrtićkoga prostora (programi s boravkom djece u prirodi, šumski vrtići, ljetovanja i zimovanja) ili kroz organizovane programe i aktivnosti u prostoru vrtića ili vrtićkoga vrta. Djeci je potrebno približiti prirodu jer ona pozitivno djeluje na njihov emocionalni i fizički razvoj. Uza sve navedeno, upoznavanje prirode otvara mogućnost vaspitačima da djecu upoznaju s novim sadržajima i izazovima. Na taj način djeca bolje razumiju prirodu od

najranije dobi i velika je vjerovatnoća da će kasnije, kao mladi ljudi ili odrasli, prema biljkama i životinjama izgraditi pozitivan odnos koji uključuje ne samo ljubav već brigu i zaštitu.

Odobasić (2022) je sprovela istraživanje čiji je cilj bio da se identifikuju ocjene nastavnika o njihovom poznavanju inovativnih sistema nastave i učešću u nastavi prirode i društva koje sprovode. Istraživanje je bilo zasnovano na pretpostavkama da nastavnici procjenjuju da su inovativni nastavni sistemi važni za efektivnu implementaciju nastavnih sadržaja u nastavi o prirodi i društvu, ali da ih nedovoljno koriste u nastavi o prirodi i društvu iz različitih razloga: potrebno je mnogo vremena za pripremu časa, nedovoljna stručna obučenost, nedostatak materijalnih sredstava, nezainteresovanost djece za rad i dr. Na osnovu istraživanja, utvrđeno je da su najčešći razlozi za nedovoljnu primjenu inovativnih nastavnih sistema u nastavi o prirodi i društvu nedostatak vremena, nedovoljna stručna osposobljenost, nedostatak materijalnih sredstava i nedovoljna obučenost nastavnika. Neophodno je osposobljavanje nastavnika za upoznavanje sa inovativnim nastavnim sistemima i planiranje, sprovođenje i evaluaciju inovativne nastave prema inovativnim didaktičko-metodičkim sistemima nastave u obrnutom dizajnu pohađanjem programa obuke i sticanjem znanja kroz samostalnu samoobrazovanje.

3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Rad je zasnovan na empirijskom istraživanju gdje sam koristila kvantitativni pristup istraživanja. Kvantitativnim pristupom sam nastojala utvrditi osnovna metodička obilježja upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom u vrtićima u Republici Srpskoj.

3.1. Varijable

Varijable istraživanja se odnose na zastupljenost metodičkih obilježja upoznavanja s okolinom i društvenom sredinom u vrtićima u Republici Srpskoj. To su: zastupljenost sadržaja (tema), oblika rada i aktivnosti s djecom, te upotrebe vaspitno-obrazovnih metode i centara pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom.

Varijablu koju sam, takođe, izdvojila u istraživanju je usko povezana sa vaspitno-obrazovnim procesom putem kojeg djeca stiču iskustva i upoznaju prirodnu i društvenu sredinu, a to je: nivo zainteresovanosti djece za sadržaje (teme) iz prirodne i društvene sredine. Neutralne varijable pri opisu uzorka su: starosna dob i staž vaspitača, te fakultet koji su završili.

3.2. Problem i predmet istraživanja

Problem ovog istraživanja odnosi se na identifikovanje načina i pristupa upoznavanja djece predškolskog uzrasta sa okolinom i društvenom sredinom u Republici Srpskoj.

Predmeti istraživanja su konkretna metodička obilježja upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom u vrtićima Republike Srpske.

3.3. Značaj istraživanja

Obzirom na aktuelnost ove teme, sve veće otuđenosti djece od prirodne sredine, a u posljednje vrijeme i od društvene sredine, bitno je sagledati adekvatne pristupe i načine upoznavanja djeteta sa svijetom koji ih okružuje koji su istovremeno i savremeni, evolutivno podržavajući i bliski djetetu. Upoznavanje djece sa okolinom i društvenom sredinom ne samo da se odnosi na kognitivni aspekt djetetove ličnosti (usvajanje znanja i sticanje iskustva o svijetu koji okružuje dijete na čisto intelektualnoj ravni), nego podstiče socijalizaciju, razvija socijalne odnose, empatiju, odgovornost i ljubav prema prirodi, neživom i živom, poštovanje života te razvija svijet o značaju prirode i prirodnog okruženja i njenog očuvanja. Značaj istraživanja ću sagledati kroz društveni, teorijski i praktični značaj.

Društveni značaj istraživanja proizilazi iz same činjenice da djeci novog vremena nedostaje prirode, uočava se otuđenost od prirodne i društvene sredine. Djeca današnjeg vremena sve su više „stanovnici“ virtualnog svijeta u kome više ne postoji razlika živog-neživog, prirodnog i društvenog. U tom svijetu dijete nema dovoljno prilike da razvija empatiju, maštu, njeguje i oplemenjuje emocije kao u „običnom svijetu“.

Rezultati ovog rada ukazaće na adekvatne načine upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom koji mogu biti korisni savremenim roditeljima. Rezultati rada ukazaće na značaj upoznavanja djece sa prirodnom i društvenom sredinom i okolinom još od prvih dana djetetovog života. Dijete je fizički zdravo koliko mu je zdrav organizam, a emocionalno i psihički, koliko im je zdrav prirodni i društveni život. Zbog toga treba da uvidimo od kolike je važnosti uticaj okoline, društvene i prirodne sredine za rast i razvoj djeteta u skladnu, zdravu i stabilnu ličnost.

Teorijski značaj istraživanja ove teme ogleda se u proučavanju većeg broja dostupne literature o metodičkim pristupima upoznavanja djece sa prirodnom i društvenom sredinom, teorijskom analiziranju i diskusiji kao i interpretiranju različitih istraživanja na sličnu temu. Obzirom da se način života i kontakta s prirodom, kvalitet djetinjstva, velikom brzinom mijenja, aktuelnost rezultata do kojih ću doći mogao bi dati svoj doprinos bogaćenju metodičkih znanja.

Praktični značaj istraživanja proistekao bi kroz sagledavanje stvarnog stanja u vaspitno-obrazovnoj praksi upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom u RS. Ovo istraživanje bi praktičarima - predškolskim radnicima moglo ponuditi smjernice za samoevaluaciju, bogaćenje i unapređenje dosadašnjeg metodičkog pristupa upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom i sticanju boljeg uvida u metodičke probleme s kojima se susreću pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom.

3.4. Cilj i zadaci istraživanja

Na osnovu prethodno obrazloženog i postavljenog problema, definisanog predmeta i istaknutog značaja istraživanja definisaću cilj istraživanja i konkretizovati ga putem odgovarajućih istraživačkih zadataka. Cilj ovog istraživanja jeste da se, na osnovu vaspitačke procjene, temeljnije utvrdi zastupljenost metodičkih obilježja upoznavanja okoline i društvene sredine u vrtićima u Republike Srpske.

Zadaci istraživanja glase:

1. Utvrditi zastupljenost različitih sadržaja okoline i društvene sredine u v/o procesu u vrtiću.
2. Ispitati nivo zainteresovanosti djece za različite sadržaje okoline i društvene sredine.
3. Utvrditi povezanost zastupljenosti dječijih interesovanja i realizacije sadržaja okoline i društvene sredine.
4. Ispitati (okruženje) zastupljenost različitih prostora i centara za upoznavanje okoline i društvene sredine u vrtićima Republike Srpske.
5. Utvrditi zastupljenost različitih metoda rada prilikom obrade tema iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine u vrtićima.

3.5. Hipoteze istraživanja

Iz zadataka proizilaze istraživačke hipoteze:

H₁: Vaspitači predškolskih ustanova u Republici Srpskoj realizuju različite sadržaje iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine u redovnom v/o procesu.

H₂: Djeca su zainteresovana za različite sadržaje okoline i društvene sredine.

H₃: Postoji povezanost dječijih interesovanja i realizacije tema iz okoline i društvene sredine u v/o procesu.

H₄: Vaspitači neravnomjerno koriste različita materijalna okruženja/sredine/centre za upoznavanje okoline i društvene sredine.

H₅: Prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom vaspitač organizuje različite oblike rada, realizuje različite v/o aktivnosti i koristi brojne v/o metode.

Hipotezu H₅ sam provjeravala pomoću tri posebne hipoteze koje glase:

H₅₁: Prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom vaspitač organizuje različite oblike rada.

H₅₂: Prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom vaspitač realizuje različite v/o aktivnosti.

H₅₃: Prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom vaspitač koristi brojne v/o metode.

3.6. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U ovom empirijskom istraživanju odabrala sam metode, tehnike i instrumente koji bi mogli udovoljiti zahtjevima postavljenog problema i predmeta, cilja i zadataka kao i hipoteza i istraživačkog pitanja. Koristila sam deskriptivnu metodu, metodu teorijske analize i sinteze, tehniku anketiranja uz skaliranje, intervjuisanje kao i instrument - anketni upitnik sa petostepenom skalom Likertovog tipa, polustrukturisani intervju.

3.6.1. Metode istraživanja

U radu sam koristila deskriptivnu metodu. Deskriptivna metoda ima svoj cilj a on se odnosi na istraživanje i deskripciju postojeće empirije. U proces deskripcije uključuju se i drugi metodološki postupci a to su: upoređivanje, suprostavljanje, procjenjivanje i tumačenje (Partalo, 2008).

Ovu metodu metodološki je opravdano primjeniti tek nakon što imam odgovor na tri pitanja:

Šta opisivati?

Kada opisivati?

Kako opisivati?

Kad ćeš je koristiti?

Koristiću je pri kvantitativnom pristupu i ispitivanju vaspitačke procjene obilježjima metodičkog pristupa upoznavanju okoline i društvene sredine.

3.6.2. Tehnike anketiranja i skaliranja

Tehnika anketiranja je istraživačka tehnika, kojom ispitujemo mišljenja ispitanika o određenim pojavama, događajima, procesima, postupcima, osobinama, odnosima koji su predmet istraživanja. Bitna karakteristika anketiranja je da se pitanja postavljaju u pisanoj formi i odgovori su u pisanoj formi. Suština tehnika skaliranja ogleda se u pretvaranju kvalitativnih činjenica, izraženih u vidu atributa, u kvantitativne nizove kao promjenljive. Tehnike skaliranja su, u stvari, oblici anketa „koje se primjenjuju kod serija podataka koje treba urediti u kontinualni niz” (Branković, 2014, str. 194). Preduslov za primjenu tehnike skaliranja je dobro poznavanje određenog predmeta istraživanja kako bi se iznašla što bolja gradacija. Instrument ove tehnike je skalar, to jest skala procjene. Vrijednosne kategorije sklara iskazuju se na različite načine, a najčešće: deskriptivno, numerički i grafički.

Navedene tehnike ću upotrijebiti radi prikupljanja relevantnih podataka za ispitivanje vaspitačke procjene obilježja metodičkog pristupa upoznavanju okoline i društvene sredine u vrtićima RS.

3.6.3. Instrument istraživanja - anketni upitnik

Anketni upitnik je istraživački instrument u okviru anketiranja. Anketni upitnik je pogodan za ispitivanje interesovanja i preferencija ispitanika, socijalnog statusa ispitanika, radnih navika, mišljenja o kvalitetu i kvantitetu nastavnog procesa i sl. (Partalo, 2008). Subjekti koje ispituje anketnim upitnikom su vaspitači u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj.

Za prikupljanje relevantnih podataka za istraživanje, korišten je upitnik „Instrument za vaspitače o upoznavanju okoline i društvene sredine“, koji je konstruisan samo za potrebe ovog istraživanja i koji se nalazi u Prilogu 1 ovog master rada. Putem ovog instrumenta sam prikupila podatke o zainteresovanosti djece za okolinu i životnu sredinu, sadržajima i aktivnostima u vrtiću, o oblicima i metodama rada vaspitača i uticaju elektornskih medija na neformalno upoznavanje djece s prirodom. Upitnik je sa petostepenom skalom Likertovog tipa. Likertove skale (Likert scales) od ispitanika zahtijevaju da pokaže svoj stepen slaganja i neslaganja sa većim brojem izjava u vezi sa stavom ili predmetom posmatranja. One se takođe nazivaju sumiranim skalama, stoga što se rezultati pojedinačnih stavki sabiraju kako bi se dobio ukupan skor po ispitaniku.

Radi potrebe ovog istraživanja samostalno sam konstruisala instrument istraživanja uvažavajući aktuelna saznanja o problematici kojom se bavim (vidi Prilog). Upitnik se sastoji iz dva dijela. Prvi dio se odnosi na osnovne generalije ispitanika. Prvi dio instrumenta ima 6 ajtema putem kojih sam dobila podatke o godinama staža ispitanika, broju djece u grupi, uzrastu djece u grupi, godina starosti te stepen obrazovanja ispitanika i završeno obrazovanje. Drugi dio instrumenta ima 18 ajtema sa petostepenom skalom Likertovog tipa. Za svaki ajtem je ponuđeno pet vrsta odgovora od kojih se može izabrati samo jedan: (1) Uvijek, (2) Često, (3) Osrednje, (4) Rijetko i (5) Nikad. Putem njega sam prikupljala podatke o osnovnim varijablama svoga rada, a to su: zastupljenost sadržaja (tema), oblika rada i aktivnosti s djecom, zastupljenost upotrebe vaspitno-obrazovnih metode i centara pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom u vrtićkom okruženju. Takođe, putem ovog instrumenta sam prikupljala podatke o vaspitačkoj percepciji o nivou zainteresovanosti djece za sadržaje (teme) iz prirodne i društvene sredine i o podržavanju razvojnih aspekata djece prilikom upoznavanja sa okolinom i društvenom sredinom.

3.7. Uzorak istraživanja

Uzorak sačinjava 80 vaspitača iz JU Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje i to iz objekata: PU „Plavi čuperak“, PU „Naša djeca“, PU „Dora“, PU „Lana“, PU „Nataša“, PU „Marija Mažar“, PU „Kolibri“, PU „Bambi“. U tabeli br.1 je prikazan broj anketiranih vaspitača iz navedenih ustanova.

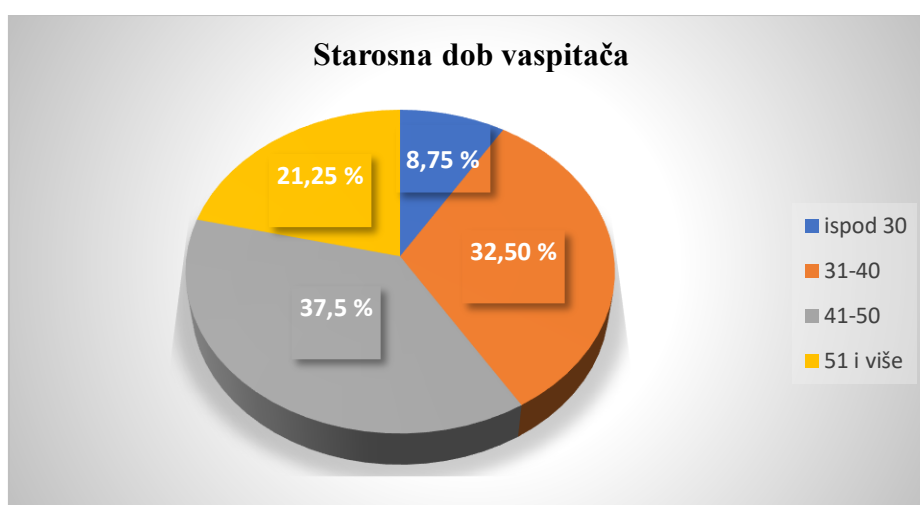
Tabela 1. Uzorak istraživanja

Naziv predškolske ustanove		Grad	Broj anketiranih vaspitača
1	PU „Plavičuperak“	Banja Luka	12
2	PU „Naša djeca“	Banja Luka	12
3	PU „Dora“	Banja Luka	12
4	PU „Lana“	Banja Luka	8
5	PU „Nataša“	Banja Luka	8
6	PU „Marija Mažar“	Banja Luka	12
7	PU „Kolibri“	Banja Luka	12
8	PU „Bambi“	Banja Luka	8
9	UKUPNO	Banja Luka	80

Kada je starosna dob ispitanika u pitanju, u istraživanju sam podatke predstavila tabelarno i grafički. Kao što je vidljivo u tabeli 2 i Grafikonu 1, najveći broj ispitanika čine osobe starosti između 41-50 godina(37,5%), odnosno 30 ispitanika, zatim slijede ispitanici starosne dobi između 31-40 godina (32,5%), odnosno 26 ispitanika. 17 vaspitanika je starosne dobi preko 51 godine (21,25%) a najmanje ispitanika je u starosnoj dobi između 20-30 godina, njih 7 ili 8,75%.

Tabela 2. Godine starosti vaspitača

	Starosna dob vaspitača	Broj anketiranih vaspitača
1	Ispod 30 godina	7
2	31-40	26
3	41- 50	30
4	51 i više	17
5	UKUPNO	80

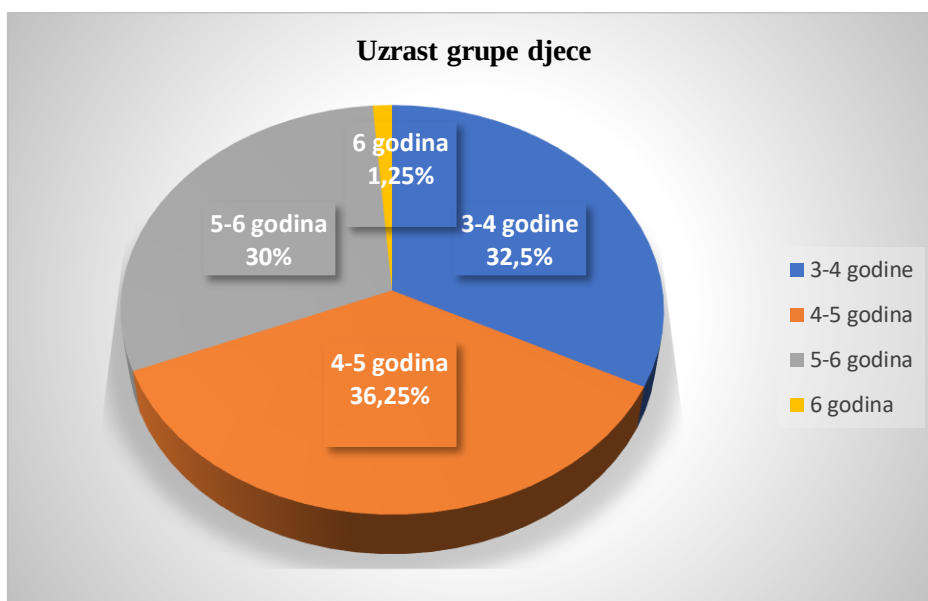

Grafikon 1. Starosna dob vaspitača

Tabela 3. Uzasna grupa djece

	Uzrast grupe djece	Broj anketiranih vaspitača
1	3 - 4 godine	26
2	4 - 5 godina	29
3	5 - 6 godina	24
4	6	1
5	UKUPNO	80

U Tabeli 3 prikazan je uzrast grupe, odnosno broj vaspitača koji imaju grupe djece uzrasta od 3 do 6 godina. Ukupno 26 vaspitača (32,50%) imaju uzrasnu grupu djece od 3 – 4 godine, zatim slijedi grupa djece od 4-5 godina gdje imamo ukupno 29 vaspitača (36,25 %) navedene grupe, dok 24 vaspitača (30%) imaju uzrasnu grupu djece od 5-6 godina. Jedan vaspitač (1,25%) ima stariju uzrasnu od 6 godina.

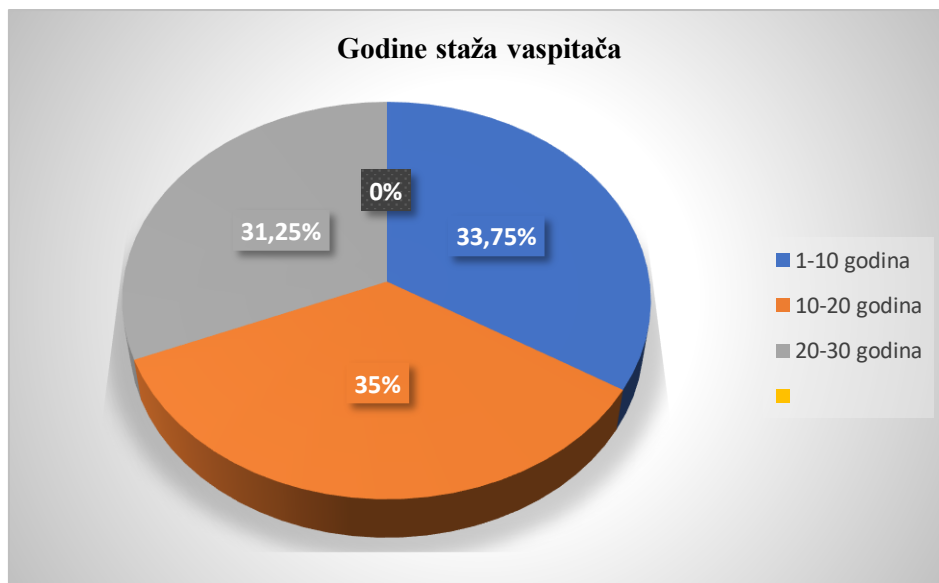

Grafikon 2. Prikaz uzrasta grupe djece

Tabela 4. Godine staža vaspitača

Godine staža		Broj anketiranih vaspitača
1	1-10	27
2	10-20	28
3	20 - 30	25
4	UKUPNO	80

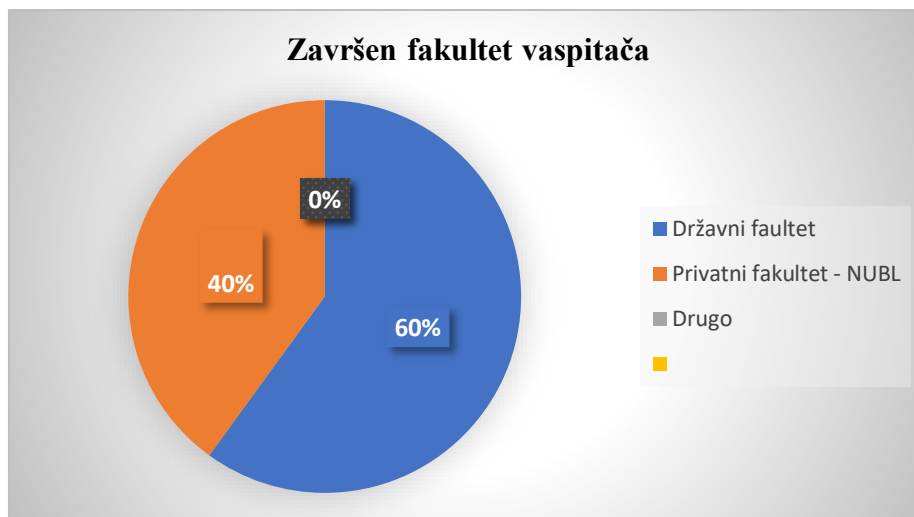
Godine staža vaspitača su prikazane u Tabeli 4 i u Grafikonu 3. Od ukupnog broja anketiranih vaspitača najviše je onih koji u vrtiću rade od 10-20 godina (35%), zatim slijede godine staža vaspitača od 1-10 godina, ukupno 27 vaspitača (33,75%) i od 20-30 godina staža ima ukupno 25 vaspitača (31,25%).

Grafikon 3. Prikaz godina staža vaspitača

Tabela 5. Završen fakultet vaspitača

Završen fakultet vaspitača		Stručna sprema	Broj anketiranih vaspitača
1	Državni	VSS	48
2	Privatni - NUBL	VSS	32
3	Drugo	-	-
4	Ukupno	VSS	80

Grafikon 4. Završen fakultet vaspitača/ispitanika

U prikazanoj tabeli 5 kao i grafikonu 4 vaspitači iz uzorka imaju svi visoku stručnu spremu, sa završenim državnim fakultetom njih 48 (60%), dok privatni fakultet imaju 32 vaspitača, odnosno 40 %.

3.8. Organizacija i tok istraživanja

Prvo sam tokom 2022. godine proučavala relevantnu literaturu vezanu za moju temu i osmislila instrument za istraživanje. U toku mjeseca aprila i maja studijske 2022/2023. godine prikupljala sam podatke od strane vaspitača. Anketiranje je bilo anonimno i na dobrovoljnoj bazi. Takođe, istraživanje je realizovano uz poštovanje etičkog kodeksa i uz zadovoljenje svih pravnih odredbi. Ispitanicima je objašnjena svrha istraživanja, te da je iz tog razloga značajno davanje iskrenih, a ne socijalno poželjnih odgovora, kao i da će se podaci koristiti samo u naučne svrhe (za izradu master teze).

3.9. Očekivani rezultati

Nakon prikupljenih i statistički obrađenih podataka interpretiranih rezultata istraživanja očekujem da dođem do kvalitetnih i pouzdanih podataka o zastupljenosti različitih obilježja metodickog pristupa upoznavanju okoline i društvene sredine u predškolskim ustanovama Republike Srpske. Pored toga očekujem da bi rezultati rada mogli uticati na unaprjeđenje i oblikovanje konkretnih aktivnosti vezanih za upoznavanja okoline i društvene sredine u predškolskim ustanovama, te uvođenje novih i kreativnijih pristupa vezanih za ovu oblast.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U svom empirijskom, kvantitativnom istraživanju realizovanom na uzorku od 80 vaspitača iz 8 predškolskih ustanova, podatke, do kojih sam došla anketiranjem, sam statistički obradila. Rezultate do kojih sam došla predstavila sam tabelarno i interpretirala, te sam na taj način, provjeravane hipoteze postavljene u metodološkom dijelu rada.

Izračunavanjem deskriptivnih statističkih mjera provjerila sam prvu istraživačku hipotezu (H_1) kojom sam istraživala zastupljenost, realizacije različitih sadržaja (tema) iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine.

Rezultati do kojih sam došla prikazani su u Tabeli 6.

Tabela 6. Zastupljenost i realizacija različitih sadržaja iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine

Zastupljenost sadržaja o okolini u vrtićima:		Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1 Životinje	f	43	27	8	0	2	80	3,36	0,86
	%	53,8	33,8	10	0	2,5	100		
2 Biljke	f	24	44	11	1	0	80	3,14	0,68
	%	30,0	55,0	13,8	1,3	0	100		
3 Ekologija	f	10	42	23	5	0	80	2,71	0,76
	%	12,5	52,5	28,7	6,3	0	100		
4 Neživa priroda	f	8	44	25	3	0	80	2,71	0,69
	%	10	55,0	31,3	3,8	0	100		
5 Osnovna saznanja o čovjeku	f	17	44	18	1	0	80	2,96	0,72
	%	21,3	55,0	22,5	1,3	0	100		
6 Zanimanje i rad ljudi	f	22	41	16	1	0	80	3,05	0,72
	%	27,5	51,2	20,0	1,3	0	100		
7 Kultura i tradicija	f	11	30	34	5	0	80	2,59	0,87
	%	13,8	37,5	42,5	6,3	0	100		
8 Saznanja o saobraćaju	f	22	38	18	2	0	80	3,00	0,77
	%	27,5	47,5	22,5	2,5	0	100		
9 Prirodne pojave	f	12	39	24	3	2	80	2,70	0,86
	%	15,0	48,8	30,0	3,8	2,5	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Izračunate vrijednosti aritmetičkih sredina zastupljenosti sadržaja (tema) o okolini i društvenoj sredini u vaspitno-obrazovnom procesu u predškolskoj ustanovi, na osnovu samoprocjene vaspitača (Tabela 6) su: sadržaji o životinjama ($M=3,36$; $SD=0,86$), sadržaji o biljkama ($M=3,14$; $SD=0,68$), ekološki sadržaji ($M=2,71$; $SD=0,76$), sadržaji o neživoj prirodi ($M=2,71$; $SD=0,69$), osnovni pojmovi o čovjeku ($M=2,96$; $SD=0,72$), sadržaji o zanimanju i radu ljudi ($M=3,05$; $SD=0,72$), sadržaji o kulturi i tradiciji ($M=2,59$; $SD=0,87$), saznanja o saobraćaju ($M=3,00$; $SD=0,77$) i sadržaji o prirodnim pojavama ($M=2,70$; $SD=0,86$).

Rezultati dobijeni na osnovu vaspitačkih uvida (Tabela 6) i njihove interpretacije ukazuju na to da su u svakodnevnom vaspitno-obrazovnom radu ispitanika najzastupljenije teme o životinjama. Naime, 53,80 % ispitanika se izjasnilo da su tokom njihovog rada s djecom uvijek zastupljeni sadržaji vezani za životinje, a 33,80 % je odgovorilo da se to često dešava. Dva ispitanika (2,5%) je odgovorilo da se nikad ne bavi temama o životinjama u svojoj praksi u vrtiću.

Rezultati prikazani u Tabeli 6 ukazuju na to da su, u vaspitno-obrazovnom radu s vrtićkom djecom, poslije sadržaja o životinjama, najzastupljeniji sadržaji o biljkama. 30,00 % ispitanika se izjasnilo da su svakodnevno (uvijek) ti sadržaji prisutni u njihovom radu s djecom, 55,00 % ispitanika je odgovorilo da su često zastupljeni, 13,80 % ispitanika smatra da su kod njih osrednje zastupljeni, a 1,30% ispitanika rijetko.

S druge strane, rezultati dobijeni na osnovu odgovora vaspitača ukazuju i na to da su, u njihovom radu, najmanje zastupljeni sadržaji iz tradicije i kulture (Tabela 6).

13,80 % ispitanika uvijek obrađuje ove sadržaje, 37,50 % ispitanika to radi često, 42,50% osrednje, a, 6,30% rijetko.

Navedeni rezultati ukazuju da su u vaspitno- obrazovnom procesu u vrtićima zastupljeni različiti sadržaji iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine, te da su najviše zastupljeni sadržaji o životinjama ($M=3,36$; $SD=0,86$), biljkama ($M=3,14$; $SD=0,68$), zanimanje i rad ljudi ($M=3,05$; $SD=0,72$) i saznanja o saobraćaju ($M=3,00$; $SD=0,77$), zatim osnovna saznanja o čovjeku ($M=2,96$; $SD=0,72$), ekologija i neživa priroda ($M=2,71$; $SD=0,76$), dok su najmanje zastupljeni sadržaji iz oblasti iz prirodnih pojava ($M=2,70$; $SD=0,86$) i kulture i tradicije ($M=2,59$; $SD=0,87$), čime je prva hipoteza (H_1) dokazana.

Provjerom hipoteze (H₂) istraživala sam vaspitačke uvide o zainteresovanosti djece za različite sadržaje okoline i društvene sredine. U Tabeli 7 prikazani su dobijeni rezultati do kojih sam došla statističkom obradom prikupljenih podataka o uvidima vaspitača o dječjim interesovanjima.

Tabela 7. Djeca su zainteresovana za različite sadržaje okoline i društvene sredine

Djeca su zainteresovana za:		Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1	Životinje	f	57	23	0	0	80	3,71	0,45
		%	71,3	28,7	0	0	100		
2	Biljke	f	17	54	0	0	80	3,10	0,56
		%	21,3	67,5	0	0	100		
3	Ekologiju	f	13	35	26	5	80	2,68	0,86
		%	16,3	43,8	32,5	6,3	100		
4	Neživu prirodu	f	9	47	23	1	80	2,80	0,64
		%	11,3	58,8	28,7	1,3	100		
5	Osnovna saznanja o čovjeku	f	24	45	11	0	80	3,16	0,64
		%	30,0	56,3	13,8	0	100		
6	Zanimanja i rad ljudi	f	31	41	8	0	80	3,29	0,40
		%	38,8	51,2	10,0	0	100		
7	Kulturu i tradiciju	f	13	32	29	6	80	2,65	0,43
		%	16,3	40,0	36,3	7,5	100		
8	Saznanja o saobraćaju	f	32	39	8	1	80	3,28	0,69
		%	40	48,8	10,0	1,3	100		
9	Prirodne pojave	f	18	38	19	5	80	2,86	0,83
		%	22,5	47,5	23,8	6,3	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Iz rezultata predstavljenih tabelarno (Tabela 7) je vidljivo da su djeca zainteresovana za različite sadržaje iz okoline i društvene sredine. Na to najočiglednije ukazuju dobijene aritmetičke sredine i standardne devijacije: zainteresovanost djece za životinje (M=3,71; SD=0,45), biljke (M=3,10; SD=0,56), ekologiju (M=2,68; SD= 0,86), živu i neživu prirodu (M=2,80; SD=0,64), osnovna saznanja o čovjeku (M=3,16; SD=0,64), zanimanje i rad ljudi (M=3,29; SD=0,40), kulturu i tradiciju svoga naroda (M=2,65; SD=0,43), saznanja o saobraćaju (M=3,28; SD=0,69) i prirodne pojave (M=2,86; SD=0,83).

Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 7 uočava se da djecu najviše zanimaju životinje, odnosno vaspitno-obrazovni sadržaji o životinjama. 71,30 % je odgovorilo da su djeca u njihovoj grupi uvijek zainteresovana za sadržaje o životinjama, a 28,70 % je odgovorilo sa često. Dakle, svi vaspitači se slažu da su djeca uvijek ili često zainteresovana za sadržaje o životinjama. Nameće se pedagoško pitanje vezano za podatke dobijene dokazivanjem prethodne hipoteze, gdje dva vaspitača izjavljuju da se nikada ne bave ovim sadržajima (Tabela 6): Zašto se dešava da neki vaspitači ne slijede interesovanja i prirodnu radoznalost djece u vaspitno-obrazovnom radu?

Po mišljenju vaspitača, djeca se pored životinja veoma interesuju i za zanimanja i rad ljudi. 38,80 % ispitanika je odgovorilo da su za teme iz ove oblasti djeca uvijek zainteresovana, 51,20 % ispitanika smatra da su djeca često zainteresovana za te teme, dok 10,00 % smatra da je dječije interesovanje za ove teme osrednje.

S druge strane, iz navedene Tabele 7 vidljivo je da je najmanja zainteresovanost djece za kulturu i tradiciju svog naroda. Svega 16,30 % ispitanika izjavljuje da kultura i tradicija uvijek interesuje djecu iz njihove vaspitne grupe, 40,00 % ispitanika uočava da je dječije interesovanje za ove sadržaje često, 36,30 % ispitanika konstatuje da je dječije interesovanje osrednje, a 7,50% smatra da su djeca rijetko zainteresovana za kulturne i tradicionalne sadržaje.

Navedeni rezultati (Tabela 7) ukazuju da su djeca zainteresovana za sadržaje iz oblasti upoznavanja okoline i društvene sredine u vrtićima, te da su im najzanimljiviji sadržaji o životinjama ($M=3,71$; $S=0,45$), zatim zanimanje i rad ljudi ($M=3,29$; $S=0,40$), saobraćaj ($M=3,28$; $S=0,69$), osnovna saznanja o čovjeku ($M=3,16$; $S=0,64$), biljkama ($M=3,10$; $S=0,56$), prirodne pojave ($M=2,80$), dok ih najmanje zanimanja pokazuju za ekologiju ($M=2,68$), kulturu i tradiciju ($M=2,86$; $S=0,45$), te neživu prirodu ($M=2,80$; $S=0,64$).

Na osnovu podataka iz Tabele 7 i njihove interpretacije, mogu konstatovati da su djeca zainteresovana za raznovrsne sadržaje iz okoline i društvene sredine, te je i druga istraživačka hipoteza (H_2) dokazana.

Rezultati iz Tabele 6 i Tabele 7 ukazuju na tendenciju podjednake zastupljenosti dječijih interesovanja za sadržaje i zastupljenosti tih sadržaja u vaspitno-obrazovnom radu. Da bi se to pobliže ispitalo i statistički dokazalo pristupila sam istraživanju treće hipoteze (H_3) koja glasi: Postoji povezanost dječijih interesovanja i realizacije tema iz okoline i društvene sredine u v/o procesu.

Da bih ispitivanje povezanosti između varijabli dječija interesovanja i zastupljenost tema iz okoline i društvene sredine u vaspitnom obrazovnom procesu računala sam Spearmans koeificijente, a dobijene statističke pokazatelje sam predstavila tabelarno (Tabela 8).

Tabela 8. Povezanost između dječijih interesovanja i zastupljenost tema iz okoline i društvene sredine u vaspitnom obrazovnom procesu

Varijable	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Spearman's rho	0,372	0,257	0,604	0,426	0,239	0,200	0,469	0,335	0,414
p	0,001	0,002	0,001	0,001	0,32	0,75	0,001	0,02	0,001
N	80	80	80	80	80	80	80	80	80

Napomena: 1 – Životinje, 2 – Biljke, 3 – Ekologija, 4 - Neživa priroda, 5-Osnovno saznanje o čovjeku, 6-Zanimanje i rad ljudi, 7- Kultura i tradicija, 8- Saznanje o saobraćaju, 9-Prirodne pojave, p – statistička značajnost, N – broj ispitanika

Dobijeni Spearmanovi koeficijenti korelacije i njihova statistička značajnost ukazuju na to da li postoji povezanosti između dječijih interesovanja za sadržaje iz okoline i zastupljenosti tih sadržaja u vaspitno-obrazovnom procesu.

Iz rezultata predstavljenih u Tabeli 8 vidljivo je da postoji povezanost između stepena dječijih interesovanja za sadržaje i zastupljenosti tih sadržaja u radu. To vrijedi za realizaciju sadržaja i zainteresovanost djece za životinje, biljke, ekologiju, neživu prirodu, kulturu i tradiciju, saznanje o saobraćaju, prirodne pojave. Drugim riječima, što su naglašenija dječija interesovanja za određene teme, time su i one zastupljenije u vaspitno-obrazovnom procesu, kao i obrnuto, što je zastupljenost tema veća i interesovanje kod djece za te teme je razvijenije. Za sadržaje o čovjeku i njegovom zanimanju ove korelacije nisu statistički značajne.

Na osnovu rezultata do kojih sam došla statističkim putem (Tabela 8) i njihove interpretacije, mogu konstatovati da je hipoteza (H₃) djelimično dokazana.

Da bih istražila hipotezu (H₄), podatke dobijene od vaspitača o okruženju pogodnom za upoznavanje okoline i društvene sredine i učestalošću njegovog korištenja u vaspitno-obrazovne svrhe sam statistički obradila, a rezultate predstavila u Tabeli 9.

Tabela 9. Povezanost dječijih interesovanja i realizacija tema iz različitih materijalnih okruženja, sredina, centara za upoznavanje okoline i društvene sredine

Različita materijalna okruženja, sredine, centri za upoznavanje okoline i društvene sredine:			Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1	Vivarijum	f	1	2	6	19	52	80	0.51	0.84
		%	1,3	2,5	7,5	2,38	65,0	100		
2	Ekološki centar	f	1	12	22	32	13	80	1.45	0.98
		%	1,3	15,0	27,5	40,0	16,3	100		
3	Saobraćajni centar	f	14	34	19	8	5	80	2.55	1.09
		%	17,5	42,5	23,8	10,0	6,3	100		
4	Kosmički centar	f	4	6	14	30	26	80	1.15	1.11
		%	5,0	7,5	17,5	37,5	32,5	100		
5	Centar biljaka (alpinum i sl.)	f	8	29	28	11	4	80	2.33	1.00
		%	10,0	36,3	35,0	13,8	5,0	100		
6	Otkrivački centar	f	14	23	29	11	3	80	2.43	0.05
		%	17,5	28,7	36,3	13,8	3,8	100		
7	Vrtićka bašta	f	22	21	16	7	14	80	2.38	1.42
		%	27,5	26,3	20,0	8,8	17,5	100		
8	Centar uloga	f	55	15	7	2	1	80	3.51	0.85
		%	68,8	18,8	8,8	2,5	1,3	100		
9	Centar za aktivnost s pjeskom i vodom	f	32	24	10	6	8	80	2.83	1.31
		%	40,0	30,0	12,5	7,5	10,0	100		
10	Vjerski centar	f	4	6	19	27	24	80	1.24	1.11
		%	5,0	7,5	23,8	33,8	30,0	100		
11	Izleti u prirodi	f	4	26	28	21	1	80	2.14	0.91
		%	5,0	32,5	35,0	26,3	1,3	100		
12	Posjete javnim ustanovama (preduzećima, poljop. gazdinstvima rekreativnim centrima)	f	4	34	29	10	3	80	2.32	0.89
		%	5,0	42,5	36,3	12,5	3,8	100		
13	Ljetovanje, zimovanje, vrtić u prirodi	f	1	1	2	11	65	80	0.28	0.69
		%	1,3	1,3	2,5	13,8	81,3	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Rezultati do kojih sam došla statističkom obradom podataka dobijenih iz odgovora vaspitača na pitanje u kojoj mjeri koriste različita materijalna okruženja, sredine, centre za upoznavanje okoline i društvene sredine koriste prikazala sam u Tabeli 9.

Iz predstavljenih rezultata vidljivo je da vaspitači koriste različite sredine za učenje prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom. Takođe, može se uočiti da je zastupljenost ovih centara/sredina u vaspitno-obrazovnom procesu upoznavanja djece sa svijetom koji ih okružuje nejednaka. Najviše se upotrebljava centar uloga ($M=3,51$; $SD=0,85$); centar za aktivnosti s pjeskom i vodom ($M=2,83$; $SD=1,31$) i saobraćajni centar ($M=2,55$; $SD=1,09$). Zatim slijede otkrivački centar ($M=2,43$; $SD=0,05$), vrtićka bašta ($M=2,38$; $SD=1,42$), biljni centar ($M=2,33$; $SD=1,00$). Rezultati pokazuju da je najmanje u vaspitno-obrazovnom procesu zastupljeno upoznavanje okoline i društvene sredine u vivarijumu ($M=0,51$; $SD=0,84$) i kosmičkom centru ($M=1,15$; $SD=1,11$).

Kao što je prethodno vidljivo, najzastupljeniji centar pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom je centar uloga. Centar uloga je kod 68,80% ispitanika uvijek zastupljen u vaspitno-obrazovnom procesu; kod 18,80% ispitanika djeca ga koriste često, kod 8,8% ispitanika koristi se osrednje, dok kod 2,50% rijetko i 1,30% nikad.

Drugi po učestalosti korištenja je saobraćajni centar. On se svakodnevno koristi u vaspitno-obrazovnom procesu kod 17,50% ispitanika, kod 42,50 % ispitanika se koristi često, kod 23,80 % osrednje, dok 10 % ispitanika izjavljuje da ga koristi rijetko, a 6,30 % nikad. Vivarijum je centar za upoznavanje okoline, za koji je, na osnovu odgovora ispitanika utvrđeno, da se najmanje koristi. Svega 1,30% ispitanika je odgovorilo da vivarijum koriste uvijek, 2,50 % često, 7,50 % osrednje, 2,38 % rijetko i čak 65 % ispitanika je izjavilo da ovaj centar ne koriste nikad.

Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 9 i njihove interpretacije mogu konstatovati da vaspitači koriste različita okruženja/sredine/centre za upoznavanje okoline i društvene sredine, ali neravnomjerno, čime je četvrta istraživačka hipoteza (H_4) dokazana.

Prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom vaspitač bi trebalo da primjenjuje različite oblike rada, realizuje različite v/o aktivnosti i koristi brojne v/o metode. Da bih to potvrdila istraživala sam hipotezu (H_5), koju sam dokazivala putem tri posebne hipoteze (H_{5_1}), (H_{5_2}) i (H_{5_3}). Rezultate do kojih sam došla statistički obrađujući podatke iz odgovora ispitanika predstavila sam u Tabeli 10, Tabeli 11 i Tabeli 12.

Tabela 10. Organizovanje različitih oblika rada, realizacija različite v/o aktivnosti i korišćenje brojnih v/o metode

Oblici rada sa djecom realizujem:			Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1	Individualni rad	f	14	31	18	15	2	80	2.50	0.67
		%	17,5	38,8	22,5	18,8	2,5	100		
2	Rad u malim grupama	f	23	44	10	3	-	80	3.0	0.75
		%	28,7	55,0	17,5	3,8	-	100		
3	Rad sa cjelom grupom	f	40	36	3	1	-	80	3.43	0.68
		%	50,0	45,0	3,8	1,3	-	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Na osnovu rezultata predstavljenih u Tabeli 10 vidljivo je da vaspitači koriste sva tri oblika rada sa djecom, a to su: individualni rad (M=2,50; SD=0,67), rad u malim grupama (M=3; SD=0,75) i rad sa cjelom grupom (M=3,43; SD=0,68).

Najzastupljeniji oblik rada je rad sa cijelom grupom, dok se najmanje organizuje individualni oblik rada prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom. Na osnovu rezultata (Tabela 10) i njihove interpretacije mogu konstatovati da je prva posebna hipoteza (H5₁) dokazana.

Tabela 11. Upoznavanje djece sa okolinom putem raznih aktivnosti

Upoznavanje djece sa okolinom putem:			Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1	Otkrivačke aktivnosti	f	17	46	15	2	-	80	2.97	0.71
		%	21,3	57,5	18,8	2,5	-	100		
2	Ekološke aktivnosti	f	15	39	21	4	1	80	2.79	0.85
		%	18,8	48,8	26,3	5,0	1,1	100		
3	Praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti	f	32	41	7	-	-	80	3,31	0.62
		%	40,0	51,2	8,8	-	-	100		
4	Posmatračke i perceptivne aktivnosti	f	27	43	9	1	-	80	3,20	0,68
		%	33,8	53,8	11,3	1,3	-	100		
5	Društvene aktivnosti	f	19	44	16	1	-	80	3,01	0,70
		%	23,8	55,0	20,0	1,3	-	100		
6	Aktivnosti rezenovanja, uviđanja i razumjevanja	f	16	43	19	2	-	80	2,91	0,73
		%	20,0	53,8	23,8	2,5	-	100		

7	Aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja	f	12	46	19	3	-	80	2,84	0,71
		%	15,0	57,5	23,8	3,8	-	100		
8	Moralne aktivnosti	f	16	31	29	3	1	80	2,84	0,71
		%	20,0	38,8	36,3	3,8	1,3	100		
9	Saobraćajne aktivnosti	f	16	31	29	3	1	80	2,73	0,87
		%	20,0	38,8	36,3	3,8	1,3	100		
10	Vjerske aktivnosti	f	7	20	28	17	8	80	2,01	1,13
		%	8,8	25,0	35,0	21,3	10,0	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Rezultati predstavljeni u Tabeli 11 dokazuju činjenicu da prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom se koriste različite i brojne vrste aktivnosti, i to: otkrivačke aktivnosti ($M=2,97$; $SD=0,71$), ekološke aktivnosti ($M=2,79$; $SD=0,85$), praktične ($M=3,31$; $SD=0,62$), praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti ($M=3,31$; $SD=0,62$), posmatračke i perceptivne aktivnosti ($M=3,20$; $SD=0,68$), društvene aktivnosti ($M=3,01$; $SD=0,70$), aktivnosti rezenovanja, uviđanja i razumjevanja ($M=2,91$; $SD=0,73$), aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja ($M=2,84$; $SD=0,71$), moralne aktivnosti ($M=2,84$; $SD=0,71$), saobraćajne aktivnosti ($M=2,73$; $SD=0,87$) i vjerske aktivnosti ($M=2,01$; $SD=1,13$).

Kao što je prethodno vidljivo, najzastupljenije aktivnosti pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom su praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti (40,0%), posmatračke i perceptivne aktivnosti (33,8%), društvene aktivnosti (23,8%) i otkrivačke aktivnosti (21,3%). Zatim slijede aktivnosti rezenovanja, uviđanja i razumjevanja (20,0%), moralne aktivnosti (20,0%), saobraćajne aktivnosti (20,0%). Najmanje zastupljene aktivnosti su ekološke aktivnosti (18,8%), aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja (15%) i vjerske aktivnosti (8,8%).

Prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom najzastupljenije su praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti, posmatračke i perceptivne aktivnosti, društvene i otkrivačke aktivnosti, dok su najmanje zastupljene vjerske aktivnosti.

Tabela 12. Metode koje se koriste prilikom upoznavanja djece sa okolinom

Upoznavanje djece sa okolinom koristim:			Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad	Ukupno	M	SD
1	Metoda žive riječi	f	57	21	1	-	-	80	4.20	0.41
		%	71,3	26,3	1,3	-	-	100		
2	Metoda demonstriranja i posmatranja	f	11	41	25	3	-	80	2.75	0.73
		%	13,8	51,2	31,3	3,8	-	100		
3	Metoda eksperimenta	f	11	41	25	3	-	80	2.75	0.73
		%	13,8	51,2	31,3	3,8	-	100		
4	Istraživačko-otkrivalačku metodu	f	13	42	24	1	-	80	2,84	0,70
		%	16,3	52,5	30,0	1,3	-			
5	Metodu praktičnog rada i vježbanja	f	23	45	11	1	-	80	3,13	0,68
		%	28,7	56,3	13,8	1,3	-	100		
6	Metodu podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti	f	47	31	1	1	-	80	3,55	0,59
		%	58,8	38,8	1,3	1,3	-	100		
7	Metodu scenske komunikacije	f	13	33	25	8	1	80	2,61	0,92
		%	16,3	41,3	31,3	10,0	1,3	100		

Napomena: M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija;

Na osnovu dobijenih rezultata predstavljenih tabelarno mogu konstatovati da prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom, vaspitači koriste brojne metode. Najviše koriste metodu žive riječi ($M=4,20$; $SD = 0,41$), zatim metodu podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti ($M=3,55$; $SD=0,59$), te metodu praktičnog rada i vježbanja ($M=3,13$; $SD=0,68$). Nešto manje su zastupljene metoda demonstriranja i posmatranja ($M=2,75$; $SD=0,73$), metoda eksperimenta ($M=2,75$; $SD=0,73$), istraživačko-otkrivačka metoda ($M=2,84$ $SD=0,70$), dok je pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom najmanje zastupljena metoda scenske komunikacije ($M=2,61$; $SD=0,92$).

Metodu žive riječi 71,30 % ispitanika koristi uvijek, 26,30 % često, 1,30 % osrednje.

Metodu praktičnog rada i vježbanja 28,70 % ispitanika koristi uvijek, 56,30 % često, 13,80 % osrednje, 1,30 % rijetko.

Metodu podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti 58,80 koristi % ispitanika uvijek, 38,80 % često, 1,30 % osrednje, 1,30 % rijetko.

Metodu scenske komunikacije 16,30 % ispitanika koristi uvijek, 41,30 % često, 31,30 % osrednje, 10,00 % rijetko i 1,30 % nikad.

Na osnovu dobijenih rezultata (Tabela 12) i njihove interpretacije može se zaključiti koristi različite metode, čime je posebna hipoteza (H_{53}) dokazana.

Obzirom da su sve tri posebne hipoteze (H_{51}), (H_{52}) i (H_{53}) dokazane, a putem njih sam istraživala glavnu hipotezu (H_5), mogu konstatovati da je i hipoteza (H_5) dokazana. Nalazi do kojih sam došla provjeravajući hipotezu (H_5) rasvjetljavaju specifičnosti prakse vaspitača u vrtićima RS da prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom preferiraju korištenje metode žive riječi i metode posmatranja, te rad sa cijelom grupom, što ukazuje na obilježja tradicionalnog metodičkog pristupa.

4.1. Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

Jedno od ograničenja u ovom istraživanju je ograničenost ispitanika povezano za pol. U istraživanju su učestvovalе ispitanice ženskog pola, što je u skladu sa činjenicom da se za izbor zanimanja vaspitača češće odlučuju osobe ženskog pola. U budućim istraživanjima bi bilo zanimljivo ispitati uvide muškaraca vezano za metodička obilježja upoznavanja okoline i društvene sredine.

Takođe, ovo istraživanje se zasniva na samoprocjeni vaspitača, te bi iz tog razloga bilo poželjno ispitati i procjenu vaspitača od strane roditelja u pogledu upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom.

Ovo istraživanje bi bilo dobro upotpuniti kvalitativnim istraživanjem futurološkog karaktera, koje bi imalo za cilj sagledavanje unaprjeđenja vaspitno-obrazovnog procesa upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom iz ugla vaspitača.

ZAKLJUČAK

Prirodna i društvena sredina svojim bogatstvom sadržaja pruža neograničene mogućnosti za organizovanje aktivnosti za sticanje iskustva i empirijskih znanja, koja su posebno bitna za djecu predškolskog uzrasta. Svijet prirode je neiscrpno bogatstvo i izvor znanja za djecu, jer uče od prirode i uče u prirodi, istražuju svijet uz podršku odraslih, ali i samostalno i spontano, pretežno kroz igru, igrolike i igrovne aktivnost.

U ovom empirijskom kvantitativnom istraživanju učestvovalo je 80 vaspitača iz 8 različitih predškolskih ustanova. Na osnovu vaspitačke procjene utvrđena je zastupljenost različitih metodičkih obilježja upoznavanja okoline i društvene sredine u vrtićima u Republici Srpskoj.

U istraživanju je provjeravano pet istraživačkih hipoteza od kojih su četiri u potpunosti dokazane, dok je jedna djelimično dokazana.

Dobijeni rezultati ukazuju na činjenicu da vaspitači upoznaju djecu sa brojnim primjerenim, prigodnim, adekvatnim i zanimljivim sadržajima iz okoline i društvene sredine, kao što su sadržaji o živom (ljudi, životinje i biljke) i neživom svijetu, prirodnim pojavama, ekologiji, radu ljudi, saobraćaju i kulturi i tradiciji. Rezultati ukazuju da su najzastupljeniji sadržaji o životinjama, koji su ujedno i najinteresantiji djeci. Rezultati do kojih sam došla ukazuju da su djeca veoma zainteresovana za svijet koji ih okružuje, te, pored interesovanja za sadržaje o životinjama, pokazuju interesovanja i za sve ostale nabrojane sadržaje. Ono što je bitan uvid ovog rada je i rezultat koji ukazuje da postoji povezanost između zastupljenosti sadržaja i interesovanja djece za te sadržaje, što bi se moglo objasniti i time da vaspitač, u određenom obimu, uvažava dječija interesovanja u vaspitno-obrazovnom procesu upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom. U vaspitno-obrazovnom procesu nije primjeren monometodizam, te je, iz metodičkog ugla jedino opravdano upotrebljavati više metoda. Rezultati do kojih sam došla potvrđuju da vaspitači prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom koriste brojne metode, kao što su: metoda žive riječi, metoda demonstriranja i posmatranja, metoda eksperimenta, istraživačko-otkrivalačka metoda, metoda praktičnog rada i vježbanja, metoda podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti i metoda scenske komunikacije. Nalazi do kojih sam došla rasvjetljavaju specifičnosti prakse vaspitača u vrtićima RS da prilikom upoznavanja djece sa okolinom i društvenom sredinom preferiraju korištenje metode žive riječi i metode posmatranja, te rad sa cijelom grupom, što ukazuje na obilježja tradicionalnog metodičkog pristupa. Djeca na predškolskom uzrastu uče

kroz iskustvo, te im je zato potrebno podsticajnu i kvalitetno okruženje. Rezultati do kojih sam došla ukazuju da vaspitači, prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom, koriste brojne adekvatne centre i druge sredine pogodne za sticanje iskustva i empirijskog znanja. Najzastupljeniji su centri uloga, saobraćajni centar i centar za manipulisanje vodom i pijeskom. Vaspitači u svom radu sa djecom organizuju brojne aktivnosti, kao što su: otkrivalačke aktivnosti, ekološke aktivnosti, praktične, radne i zdravstveno-higijenske aktivnosti, posmatračke i perceptivne aktivnosti, društvene aktivnosti, aktivnosti rezonovanja, uviđanja i razumijevanja, aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja, moralne aktivnosti, saobraćajne aktivnosti i vjerske aktivnosti. Prilikom upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom najzastupljenije su praktične, radne i higijenske aktivnosti, te posmatračke i perceptivne aktivnosti. Pri realizaciji nabrojanih aktivnosti koriste se svi oblici rada, od kojih je, prema samoprocijeni vaspitača, rad sa cijelom grupom najzastupljeniji.

Rezultati do kojih sam došla ukazuju na obilježja metodičkog pristupa upoznavanja djece s okolinom i društvenom sredinom u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj te mogu biti dobar pokazatelj praktičarima, metodičarima i pedagogima, kao i podstrek za oblikovanje inovativnih pristupa, istraživanja i građenja metodičke teorije o upoznavanju okoline i društvene sredine na predškolskom uzrastu.

LITERATURA

- Bognar, L. i Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bradić, D. i Diklić, D. (1980). *Upoznavanje predškolske djece sa okolinom i praktikum upoznavanja prirode*. Beograd: Privredno finansijski vodič.
- Branković, S. (2014). *Metodologija društvenog istraživanja*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Cvjetičanin, S., Segedinac, M. i Sučević, V. (2011). *Značaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u sticanju znanja djeteta o prirodi i društvu*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Eljkonjin, D., B. (1990). *Psihologija dečje igre*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Grujičić, M. (2011). *Metodika upoznavanja okoline*. Sremska Mitrovica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Sremskoj Mitrovici.
- Goleman, D. (2010). *Ekološka inteligencija*. Beograd: Geopoetika.
- Jovanović Magyar, A. (2008). *Zašto to radiš*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Jurić, A. (2020). *Priroda kao poticaj učenja i razvoja djeteta* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).
- Kamenov, E. (1983). *Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kamenov, E. (2004). *Zelena planeta*. Novi Sad: Naučna knjiga.
- Odobašić, A. (2002). Recentni didaktičko-metodički pristupi upoznavanju okoline u ranom i predškolskom odgoju (Nermin Tufekčić, Metodika upoznavanja okoline u ranom i predškolskom odgoju, Univerzitet u Zenici-Islamski pedagoški fakultet. Zenica: Društvene i humanističke studije, 7.4 (21): 791-794.
- Partalo, D. (2008). *Etape analize sadržaja u pedagoškim istraživanjima i proučavanjima*. Naša škola, 1-2, 139-15.
- Pedagoški rečnik br.1 (1967). Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Poljak, V. (1980). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Radojković, D., Cibula-Balag, K. i Panić, M. (2009). *Upoznavanje okoline*. Novi Sad: Stilos.
- Roeders, P. (2003). *Interaktivna nastava*. Beograd: Filozofski fakultet – Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Rot, N. (1980). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna Sredstva.
- Smiljanić, V. i Toličić, I. (1981). *Dečija psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Spasojević, P. (2013). *Metodika predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Banja Luka: IP, Nova škola plus, Filozofski fakultet.
- Spasojević, P. Pribišev Beleslin T. i Nikolić, S. (2007). *Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stanić-Bojković, D. (1987). *Upoznavanje predškolske djece sa okolinom*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Suhajček, T. (2007). Potrošačko društvo. U knjizi: *Priručnik za edukaciju o životnoj sredini*. (str. 77-79). Banja Luka: Centar za životnu sredinu.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za 21. vijek*. Banja Luka: TT-Centar.
- Šanan, G. i Fransis, H. (1992). *Igre i igračke dece sveta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Šindić, A. (2011). *Emocionalno opismenjavanje predškolske djece*. Banja Luka: EKTOS
- Šindić, A., (2018). *Upoznavanje predškolske djece s okolinom i društvenom sredinom*. Banja Luka: Grafomark.
- Šindić, A. i Pribišev Beleslin, T. (2015). *Priče koje rastjeruju oblake*. U knjizi *Psihosocijalna podrška djeci i porodici nakon prirodnih katastrofa* (str. 39-74). Banja Luka: Društvo psihologa RS.
- Ušinski, K.D. (1974). „O korisnosti pedagoške literature" Источник: <https://kiddyclub.ru/bs/konstantin-ushinskii-kratkaya-biografiya-pedagogicheskoe-uchenie-k/>
- Вераксы, Комаровой и Васиной, (2015). От рождения до школы - основе образовательная программа дошкольных образовательных организаций. Москва: Мозаика-Синтез.

PRILOG

INSTRUMENT ZA VASPITAČE O UPOZNAVANJU OKOLINE I DRUŠTVENE SREDINE

Poštovani vaspitači, pred Vama se nalazi niz pitanja i tvrdnji o upoznavanju djece sa okolinom.

Molimo Vas da iznesete svoj stepen slaganja ili neslaganja sa predloženim tvrdnjama tako što ćete znakom X označiti jedan od kvadratića pored svake tvrdnje. Ovdje nema tačnih i netačnih odgovora, a anketa je anonimna, pa Vas molimo da budete iskreni.

Unaprijed se zahvaljujem na saradnji.

Godine Vašeg staža : _____

Broj djece u grupi : _____

Uzrast djece u grupi: _____

Godina Vašeg rođenja: _____

Stručna sprema: _____

Završeni fakultet (Filozofski fakultet/NUBL): _____

R. br.	Tvrdnje		Uvijek	Često	Osrednje	Rijetko	Nikad
1.	Djeca su zainteresovana:	1	Životinje				
		2	Biljke				
		3	Ekologiju				
		4	Neživu prirodu				
		5	Osnovno saznanje o čovjeku				
		6	Zanimanje i rad ljudi				
		7	Kulturu i tradiciju				
		8	Saznanja o saobraćaju				
		9	Prirodne pojave				
2.	Zastupljenost sadržaja o okolini u vrtićima:	1	Životinje				
		2	Biljke				
		3	Ekologija				
		4	Neživa priroda				
		5	Osnovno saznanje o čovjeku				
		6	Zanimanje i rad ljudi				

		7	Kultura i tradicija					
		8	Saznanja o saobraćaju					
		9	Prirodne pojave					

3.	U vrtiću imam opremljen centar za upoznavanje sa okolinom:	1	Vivarijum					
		2	Ekološki centar					
		3	Saobraćajni centar					
		4	Kosmički centar					
		5	Centar biljaka (alpinium i sl.)					
		6	Otkrivački centar					
		7	Vrtićka bašta					
		8	Centar uloga					
		9	Centar za aktivnosti s pijeskom i vodom					
		10	Vjerski centar					
		11	Drugo (navesti ako imate još neki centar koji nije nabrojan za upoznavanje okoline):					
4.	Upoznavanje djece sa okolinom realizujem kroz oblike rada:	1	Individualni					
		2	U malim grupama					
		3	Sa cijelom grupom					
5.	Djeca se u predškolskoj ustanovi upoznaju sa okolinom putem:	1	Otkrivačke aktivnosti					
		2	Ekoloških aktivnosti					
		3	Praktičnih, radnih i zdravstveno higijenskih aktivnosti					
		4	Posmatračkih i perceptivnih aktivnosti					
		5	Društvenih aktivnosti					
		6	Aktivnosti rezonovanja, uviđanja, razumijevanja					
		7	Aktivnosti predstavljanja, izražavanja, stvaranja					
		8	Moralnih aktivnosti					
		9	Saobraćajnih aktivnosti					
		10	Vjerske aktivnosti					
6.	Tokom upoznavanja djece sa okolinom koristim:	1	Metodu žive riječi					
		2	Metodu demonstriranja i posmatranja					
		3	Metodu eksperimenta					
		4	Istraživačko - otkrivalačku metodu					

		5	Metodu praktičnog rada i vježbanja					
		6	Metodu podsticanja i hrabrenja tokom aktivnosti					
		7	Metodu scenske komunikacije					
7.	Da bi djeca stekla iskustva o okolini i društvenoj sredini organizujemo:	1	Izlete u prirodu (park, šumu...)					
		2	Posjete javnim ustanovama (preduzećima, poljoprivrednim gazdinstvima, rekreativnim centrima...)					
		3	Ljetovanja, zimovanja, vrtić u prirodi (trajanje više dana)					
8.	Djeca razumiju razliku neživo	1	Mlađoj grupi					
		2	Srednjoj grupi					
		3	Starijoj grupi					
9.	Djeca imaju odgovarajuća predznanja o okolini u	1	Mlađoj grupi					
		2	Srednjoj grupi					

		3	Starijoj grupi					
10.	Djeci nedostaje dodir s prirodom u svakodnevnom zivotu							
11.	Djeca u slobodno vrijeme koriste elektronske medije							
12.	Elektronski mediji utiču na neformalno upoznavanje djece s prirodom							
13.	Elektronski mediji utiču na formiranje nerealne slike o svijetu djece predškolskog uzrasta							
14.	Upoznavanje okoline i društvene sredine podstiče kod djeteta:	1	Razvoj govora					
		2	Kreativnost					
		3	Radnu spretnost, usmjerenost u svijet odraslih					
		4	Komunikacijsku spretnost					
		5	Sposobnosti rješavanja konflikta, samostalnost i samoodlučnost					
		6	Formiranje pozitivne slike o sebi					
15.	Uređenost vrtića (materijalno i društveno) podstiče djecu pri upoznavanju okoline i društvene sredine							

16.	Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja omogućava optimalnu pripremu vaspitača pri upoznavanju djece s okolinom i društvenom sredinom						
17.	Ishode vezane za upoznavanje djece s okolinom i društvenom sredinom u Programu pronalazim u oblasti	1	Ja i svijet u kojem živim				
		2	Pojave i procesi u svijetu koji nas okružuju				
		3	Čulno-perceptivna iskustva				
		4	Istraživanje i eksperimentisanje (Elementarna saznanja iz nauke)				
		5	Rana matematička pismenost				
		6					

BIOGRAFIJA

Nataša Mladenović, rođena je 17.04.1992. u Banjoj Luci. Osnovnu i srednju školu završila je u Banjoj Luci. Studijski program predškolskog vaspitanja upisala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci, 2011.god. kao redovan student, te ga završila 22.12.2014.god. Bila je stipendista Ministarstva prosvjete i kulture RS, u kategoriji za uspješne studente. Odbranila je završni rad na temu „Osobenosti odrastanja u valdorfskim vrtićima“ kod prof. dr. Tamare Pribišev Beleslin. Nakon završenog osnovnog studija, radi dodatnog usavršavanja u struci, upisala je drugi ciklus (master) na Studijskom programu za predškolsko vaspitanje 2016/2017.god. Studijske 2018/2019. godine angažovana je u svojstvu demonstratora metodičkih predmeta treće godine prvog ciklusa Studijskog programa Predškolsko vaspitanje i obrazovanje na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci kod prof. dr. Aleksandre Šindić i prof. dr. Tamare Pribišev Beleslin.

U Centru za Predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka radi kao diplomirani vaspitač predškolske djece od 2018. Majka je dvoje djece, dječaka od 2 i po godine i djevojčice od 8 mjeseci. Prati stručna dešavanja i savremenu literaturu, učestvuje na brojnim konferencijama i stručnim skupovima koji se organizuju iz oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, te se permanentno stručno usavršava ne samo formalno, nego i neformalno i informalno.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада **Наташа Млађеновић**

Датум, мјесто и држава рођења аутора **17.04.1992. године, Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина**

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања **Филозофски факултет, 2014. година**

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора **22.12.2014.**

Наслов завршног/дипломског рада аутора **Особености одрастања у Валдорфским вртићима**

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада **Дипломирани васпитач предшколске дјеце**

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада **Мастер предшколског васпитања, 300 ЕЦТС**

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен **Филозофски факултет**

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране **Методичка обиљежја упознавања дјеце с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске, 29.09.2023. године**

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифарнику **S270**

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада

1. проф. др Сања Паргало (предсједник),
2. доц. Др Сњежана Кевих Зрнић (члан),
3. проф. др Александра Шиндић Радић (ментор).

У Бањој Луци, дана 19.09.2023.

Декан

КОМИСИЈА ЗА ОЦЈЕНУ МАСТЕР РАДА

„МЕТОДИЧКА ОБИЉЕЖЈА УПОЗНАВАЊА ДЈЕЦЕ С ОКОЛИНОМ И ДРУШТВЕНОМ СРЕДИНОМ У ВРТИЋИМА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ“

кандидаткиње **НАТАШЕ МЛАЂЕНОВИЋ**

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НАУЧНО-НАСТАВНО ВИЈЕЋЕ
БАЊА ЛУКА**

Научно-наставно вијеће Филозофског факултета у Бањој Луци на сједници одржаној **06. 09. 2023.** године донијело је Одлуку бр. 07/3.1451-46/23 којом се именује Комисија (др Сања Партало, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник; др Сњежана Кевић-Зрнић, доцент Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан; др Александра Шиндић Радић, редовни професор Филозофског Факултета Универзитета у Бањој Луци, члан-ментор) за оцјену мастер рада „Методичка обиљежја упознавања дјеце с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске“ кандидаткиње **Наташе Млађеновић** (Студијски програм Предшколско васпитање). Након анализе и оцјене мастер рада Комисија Научно-наставном вијећу подноси сљедећи

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени мастер рада **Наташе Млађеновић**

1. Обим и структура мастер рада

Мастер рад „Методичка обиљежја упознавања дјеце с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске“ кандидаткиње **Наташе Млађеновић** написан је на 63 странице текста. Рад је подијељен на сљедеће функционално повезане цјелине:

УВОД

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЊУ

Методика упознавања околине и друштвене средине као научно-наставна дисциплина

Садржаји о околини и друштвеној средини за предшколце

Интересовање дјетета за животињски и биљни свијет

Упознавање са садржајима о неживој природи и природним појавама и законитостима

Екологија у вртићу

Елементарна сазнања о човјеку

Упознавање дјеце са друштвеном средином

Центри за упознавање околине и друштвене средине

Врсте активности за упознавање околине и друштвене средине

Васпитно-образовне методе за упознавање околине и друштвене средине

Облици рада

Програм предшколског васпитања и образовања и упознавање околине и друштвене средине

ОСВРТ НА ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Варијабле

Проблем и предмет истраживања

Значај истраживања

Циљ и задаци истраживања

Хипотезе истраживања

Методе, технике и инструменти истраживања

Методе истраживања

Технике анкетирања и скалирања

Инструмент истраживања - анкетни упитник

Узорак истраживања

Организација и ток истраживања

Очекивани резултати

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Ограничења и приједлози за будућа истраживања

ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОГ

У првом дијелу рада, који се односи на теоријско утемељење истраживања, кандидаткиња указује на значај теме, дефинише основна методичка обиљежја упознавања дјецe с околином и друштвеном средином, односно, проучава појмове који су предмет истраживања и даје осврт на актуелна сродна истраживања. Прва два наслова, са припадајућим поднасловима, односе се на теоријско проучавање, кроз које је апострофирано сљедеће: теоријско утемељење методике упознавања околине, специфичности дјецe предшколског узраста и основна методичка обиљежја васпитно-образовног процеса у којем се дјеца упознају са свијетом који их окружује.

У методолошком дијелу приказани су сви неопходни елементи емпиријског истраживања. У истраживању су учествовали васпитачи предшколске дјецe.

Налази истраживања садрже анализу и тумачење добијених статистичких показатеља о битним обиљежјима методичког приступа при упознавању дјецe с околином и друштвеном средином у предшколским установама у Републици Српској.

У закључку се кандидаткиња осврнула на рад у цјелини, а посебно на налазе истраживања, његове теоријске и практичне вриједност. На крају, приказан је списак кориштене литературе и приложен је истраживачки инструмент који је кандидаткиња користила у раду.

Теоријска и методолошка утемељеност истраживања

У теоријском дијелу рада кандидаткиња је одговорила на бројна питања која су повезана за самим проблемом истраживања: основне епистемолошке одреднице методике упознавања околине и друштвене средине као самосталне педагошке дисциплине, прецизније је приказала васпитно-образовне садржаје, методе, активности, центре за учење за упознавања дјецe предшколског узраста са околином и друштвеном средином, те дала приказ истраживања која су се бавила сродном методичком тематиком.

У методолошком дијелу рада кандидаткиња је прецизно дефинисала и представила проблем и предмет истраживања, циљ, задатке и значај истраживања, хипотезе истраживања, варијабле у истраживању, методе, технике и инструменте истраживања, узорак истраживања, организацију и ток истраживања.

У истраживању је учествовало 80 васпитача предшколске дјеце из државних и приватних вртића запослених на територији Бања Луке. У питању су запосленици из установа: ПУ „Плави чуперак“, ПУ „Наша дјеца“, ПУ „Дора“, ПУ „Лана“, ПУ „Наташа“, ПУ „Марија Мажар“, ПУ „Колибри“, ПУ „Бамби“.

Анализа налаза емпиријског истраживања и закључци

Да би се остварио постављени циљ овог емпиријског квантитативног истраживања (да се, на основу васпитачке процјене, темељитије утврди заступљеност методичких обиљежја упознавања околине и друштвене средине у вртићима Републике Српске), кандидаткиња је провјеравала следеће истраживачке хипотезе:

X₁: Васпитачи предшколских установа у Републици Српској реализују различите садржаје из области упознавања околине и друштвене средине у редовном в/о процесу.

X₂: Дјеца су заинтересована за различите садржаје околине и друштвене средине.

X₃: Постоји повезаност дјечијих интересовања и реализације тема из околине и друштвене средине у в/о процесу.

X₄: Васпитачи неравномјерно користе различита материјална окружења/средине/центре за упознавање околине и друштвене средине.

X₅: Приликом упознавања дјеце са околином и друштвеном средином васпитач организује различите облике рада, реализује различите в/о активности и користи бројне в/о методе.

Хипотеза X₅ је провјеравана помоћу три посебне хипотезе које гласе:

X₅₁: Приликом упознавања дјеце са околином и друштвеном средином васпитач организује различите облике рада.

X₅₂: Приликом упознавања дјеце са околином и друштвеном средином васпитач реализује различите в/о активности.

X53: Приликом упознавања дјеце са околином и друштвеном средином васпитач користи бројне в/о методе.

На основу провјере пет истраживачких хипотеза, кандидаткиња је дошла до битних увида у контексту постављене теме рада.

Прва истраживачка хипотеза је провјеравана израчунавањем дескриптивних статистичких показатеља који указују на заступљеност различитих васпитно-образовних садржаја из области упознавања околине и друштвене средине.

Добијени резултати указују на чињеницу да васпитачи упознају дјецу са бројним примјереним, пригодним, адекватним и занимљивим садржајима из околине и друштвене средине, као што су садржаји о живом (људи, животиње и биљке) и неживом свијету, природним појавама, екологији, раду људи, саобраћају и култури и традицији. Резултати указују да су најзаступљенији садржаји о животињама, који су уједно и најинтересантији дјечи. На основу израчунавања статистичких показатеља (M , SD , f , проценат) и њихове интерпретације кандидаткиња доказује прву истраживачку хипотезу.

Кандидаткиња другу истраживачку хипотезу провјерава горе наведеним статистичким поступцима. Добијени резултати и њихова интерпретација указују да су дјеца веома заинтересована за свијет који их окружује, те, поред интересовања за садржаје о животињама, показују интересовања и за све остале набројане садржаје. Тиме је друга истраживачка хипотеза такође доказана.

Оно што је битан увид овог дијела рада је резултат настао корелционим поступком који указује да постоји повезаност између заступљености већине садржаја и интересовања дјеце за те садржаје, што би се могло објаснити и тиме да васпитач, у одређеном обиму, уважава дјечија интересовања у васпитно-образовном процесу упознавања дјеце с околином и друштвеном средином. Израчунавањем коефицијента корелације и интерпретације добијених резултата, трећа истраживачка хипотеза је дјелимично доказана.

Резултати истраживања показују да су најзаступљенији центри за упознавање околине и друштвене средине у вртићу: центри улога, саобраћајни центар и центар за

манипулисање водом и пијеском. Такође, резултати истраживања, до којих је кандидаткиња дошла, указују на чињеницу да испитаници користе различите учеће средине неравномјерно, чиме је доказала четврту истраживачку хипотезу.

Примјењујући дескриптивне статистичке поступке кандидаткиња добија резултате који указује на чињеницу да васпитачи примјењују све облике рада с предшколцима у васпитно-образовном процесу упознавања околине и друштвене средине, при чему је најзаступљенији рад с цијелом групом. Тиме је прва посебна хипотеза пете основне хипотезе доказана.

Резултати истраживања указују да васпитачи у свом раду са дјецом организују бројне активности, као што су: откривачке активности, еколошке активности, практичне, радне и здравствено-хигијенске активности, посматрачке и перцептивне активности, друштвене активности, активности резоновања, увиђања и разумијевања, активности представљања, изражавања и стварања, моралне активности, саобраћајне активности и вјерске активности. На основу добијених резултата кандидаткиња доказује другу посебну хипотезу пете основне хипотезе.

Резултати добијени дескриптивним статистичким приступом потврђују да васпитачи приликом упознавања дјече с околином и друштвеном средином користе бројне методе, као што су: метода живе ријечи, метода демонстрирања и посматрања, метода експеримента, истраживачко-откривачка метода, метода практичног рада и вјежбања, метода подстицања и храбрења током активности и метода сценске комуникације. Овај налаз је такође битан јер указује на чињеницу да у методичком приступу упознавања околине и друштвене средине испитаници комбинују бројне методе што је, свакако, једини исправан приступ у раду с дјецом. Тиме је трећа посебна хипотеза, пете основне хипотезе доказана.

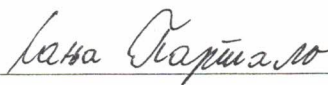
Обзиром да је кандидаткиња доказала све три помоћне хипотезе, путем којих је истраживала пету основну хипотезу, констатовала је да је и пета основна хипотеза доказана. Налази до којих је кандидаткиња дошла истражујући пету основну хипотезу указују на обиљежја васпитачке праксе у предшколким установама у РС у којој васпитачи преферирају кориштење вербалне и методе посматрања, те рад с цијелом групом, што указује на традиционалнији методички приступ.

4. Закључци и приједлог

На основу анализе мастер рада кандидаткиње Наташе Млађеновић на тему „Методичка обиљежја упознавања дјеце с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске“ комисија утврђује да је рад задовољио критеријуме за одбрану.

Бања Лука, 11. 09. 2023.

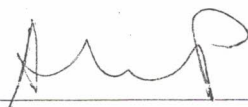
КОМИСИЈА:

Проф. др Сања Партало, предсједник

Доц. др Сњежана Кевећ-Зрнић, члан

Проф. др Александра Шиндић Радић, члан-ментор

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада Методичка обиљежја упознавања дјеце с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске

Наслов рада на енглеском језику Methodological characteristics of children's familiarity with the environment and the social environment in the kindergarten of the Republic of Srpska

- ☐ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☐ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☐ да су резултати коректно наведени и
- ☐ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, 19.09.2023.

Потпис кандидата

Наташа Млађеновић

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Методичка обиљежја упознавања дјете с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, 19.09.2023.

Потпис кандидата

Наташа Млађеновић

Изјава 3

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора Наташа Млађеновић

Наслов рада Методичка обиљежја упознавања дјете с околином и друштвеном средином у вртићима Републике Српске

Ментор проф. др Александра Шиндић Радић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, 19.09.2023.

Потпис кандидата

Наташа Млађеновић